

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№26 (5082) 17 ліпеня 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

Духоўныя

інвестыцыі

стар. 5

Слова не

горшая зброя

стар. 11

Сустрэча

чатырох поглядаў

стар. 13

Некаляндарнае свята Купалля

Фота БелТА.

Шматлікія традыцыі старажытнага свята Купалля беларусы захоўваюць на працягу многіх стагоддзяў. Для большасці людзей, у тым ліку не зусім дасведчаных у абрадавай дзеі, самая прыемная частка звычая — пляценне купальскіх вяноў, загаданне жаданняў, раскладванне вогнішчаў, спевы і пошук папараць-кветкі...

Нягледзячы на пэўнасць рыс традыцыі, славянскае свята летняя сонцастаяння і росквіту прыроды адзначаюць па-рознаму і неабавязкова па календары. Так, у адным з куточкаў Беларусі пад назвай Александрыя сёлета гуляння праходзілі 11—12 ліпеня. На працягу двух дзён на пляцоўках аграгарадка былі арганізаваны экскурсіі, канцэрты, кірмаш, цыркавое шоу, паказ мод, майстар-класы, дэгустацыя страў народнай кухні і многае іншае. Паведамляецца, што на свята завітала больш як 110 тысяч гасцей і ўдзельнікаў.

Упершыню рэспубліканскае свята «Александрыя збірае сяброў» прайшло ў далёкім 2010 годзе. З таго часу яно стала чарговай нагодай сустрэцца з роднымі і блізкімі, займаць новых сяброў, удыхнуць поўнае цёплага водару рэк і азёр, лясоў і палёў паветра ды ўбачыць зорнае неба без гарадскіх агнёў.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 0026

«ЛІМ»-акцэнт

Дзяржава. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў распараджэнне, якім зацвердзіў рашэнне савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў. Грашовымі прэміямі агульнай сумай амаль 47 тыс. рублёў будуць заахвачаны 326 чалавек, якія дасягнулі высокіх рэзультатаў у вучобе і навуковай дзейнасці. Гэта пераможцы міжнародных і рэспубліканскіх спаборніцтваў. Прыняцце распараджэння накіравана на забеспячэнне адраснай дзяржаўнай падтрымкі адораных навучэнцаў і студэнтаў, стварэнне спрыяльных умоў для далейшага развіцця іх здольнасцей, паспяховай вучобы і навуковай дзейнасці, інфармуе БелТА.

Прэмія. Пастановай Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай дзяржавы ад 6 ліпеня 2020 года № 3 вызначаны пераможцы прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва за 2019—2020 гады, паведамляецца на сайце Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Уладальнікамі прэміі ў гэты раз сталі: кінарэжысёр вышэйшай катэгорыі студыі «Летапіс» РУП «Нацыянальная кінастудыя «Беларусьфільм», народны артыст Беларусі Анатоль Алай; рэжысёр, мастацкі кіраўнік Тэатра-студыі кінаакцёра, народны артыст Беларусі Аляксандр Яфрэмаў; аўтарскі калектыў у складзе сцэнарыста, рэжысёра Ірыны Марголінай, рэжысёраў Аксаны Чаркасавай, Алены Пяткевіч, Ірыны Кадзюковай. Урачыстая цырымонія ўручэння прэміяў Саюзнай дзяржавы прайшла ў рамках адкрыцця XXIX Міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску».

Праект. Выйшаў чарговы выпуск мультымедычнага праекта Беларускага тэлеграфнага агенцтва «3 гонарам у сэрцы», прысвечаны беларускай культуры. Яркая і самабытная культура Беларусі фарміравалася на працягу стагоддзяў: арыгінальная архітэктура, даўнія традыцыі мастацкіх школ, музычныя і літаратурныя творы. За гады незалежнасці Беларусі ўдалося не толькі зберагчы культурную спадчыну, але і прымножыць яе. Вялікую ролю ў гэтым адыграла падтрымка з боку дзяржавы. Паводле БелТА, выпуск «Беларусь унікальная: культура і традыцыі» расказвае аб каласальнай працы па захаванні і развіцці нашых культурных традыцый, падтрымцы юных талентаў, пра асобы, якія вядомы ва ўсім свеце.

Фестываль. «Славянскі базар» запрашае не толькі ў Віцебск, але і да тэлеэкранаў. Белтэлерадыёкампанія праводзіць дні «Славянскага базару ў Віцебску» разам з канкурсантамі, артыстамі і гасцямі, каб паказаць як мага больш фестывальных падзей і парадаваць аўдыторыю трансляцыямі музычных шоу-праграм пад адкрытым небам, паведамлілі ў прэс-службе медыяхолдынга. Асвятляе віцебскі форум Агенцтва тэлеавізу Беларускага радыёкампаніі. Інфармацыйныя матэрыялы і эксклюзіўныя інтэрв'ю прадставяць аўтары праекта «Добрай раніцы, Беларусь!» Гледачы тэлеканала «Беларусь 3» змогуць убачыць усю праграму XVIII Міжнароднага дзіцячага музычнага конкурсу «Віцебск-2020» у прамым эфіры.

Супрацоўніцтва. Важкі ўнёсак зрабіла «Мастацкая літаратура» ў справу папулярнасці беларускай мовы і культуры ў Кітайскай Народнай Рэспубліцы. Дырэктар выдавецтва Аляс Бадак перадаў дырэктару Цэнтра Якуба Коласа Інстытута еўрапейскіх моў і культуры Цяньцзінскага ўніверсітэта замежных моў Вользе Шахаб серыю кніг «Ключавыя канцэпты кітайскай культуры» і іншыя актуальныя выданні, якія спатрэбяцца даследчыкам, спецыялістам-перакладчыкам і кітайскім студэнтам-беларусістам падчас навучання. Гэта першы кітайскі ўніверсітэт, дзе пачалося навучанне беларускай мове як спецыяльнасці бакалаўрыату, і менавіта яго супрацоўнікі і студэнты актыўна далучыліся да перакладу вышэйзгаданай кніжнай серыі, падкрэсліваецца на сайце Міністэрства інфармацыі.

Рэгіёны. У Сафійскім саборы ў Полацку прайшлі бясплатныя экскурсіі і канцэрт з нагоды 25-годдзя «Белтэлекама», паведамлілі ў Музеі гісторыі архітэктуры Сафійскага сабора. Госці азнаёміліся з помнікам архітэктуры сярэдзіны XI—XVIII стагоддзяў, дзе размяшчаецца музей, з экспазіцыяй, якая распавядае пра гісторыю архітэктуры самай старажытнай мураванай пабудовы ў Беларусі, што стала сімвалам незалежнасці і магутнасці першай дзяржавы — Полацкага княства. Цудоўную акустыку канцэртнай залы і ўнікальнае гучанне полацкага аргана можна было ацаніць на канцэрце за служанай артысткі Беларусі Ксеніі Пагарэлай. **Афіцыйныя падзеі ад Інэсы ПЕТРУСЕВІЧ**

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Па матывах мастацкіх твораў

Гомельскія школьнікі ўпершыню бралі ўдзел у новым конкурсе «Вясёлка над Тураўскай зямлёй»

Савет Гомельскага абласнога аддзялення СПБ з удзелам прадстаўнікоў Беларускага саюза мастакоў падвёў вынікі гэтага творчага спаборніцтва: лаўрэатамі сталі 17 юных мастакоў. Конкурс ладзіла абласное аддзяленне СПБ пры інфармацыйнай падтрымцы ўпраўлення адукацыі Гомельскага аблвыканкама, Жыткавіцкага райвыканкама, Тураўскага гарвыканкама.

— Мы запрашалі ўзяць удзел у «Вясёлцы над Тураўскай зямлёй» вучняў агульнаадукацыйных школ і гімназій вобласці ўзростам ад 8 да 17 гадоў, — падкрэсліў старшыня абласнога аддзялення СПБ Уладзімір Гаўрыловіч. — Канкурсанты рыхтавалі малюнкi па матывах мастацкіх твораў сучасных паэтаў і празаікаў, якія жывуць на Гомельшчыне і з'яўляюцца членамі СПБ, а таксама па матывах мастацкіх твораў выхадцаў з Гомельшчыны — народных пісьменнікаў Беларусі Івана Мележа, Андрэя Макаёнка, Івана Шамякіна, Івана Навуменкі, вядомых літаратараў Міколы Гамолкі, Анатоля Грачанікава, Івана Сяркова, Барыса Сачанкі. Вельмі прыемна, што ініцыятыва пісьменніцкай арганізацыі была прыязна сустрэта ў навучальных установах: на конкурс паступіла звыш 270 работ.

Найбольш актыўна ўдзельнічалі ў конкурсе вучні з Мазырскага, Лельчыцкага,

Хойніцкага, Ельскага, Светлагорскага раёнаў, школ і гімназій Гомеля. Многія выбіралі творы мясцовых літаратараў, якія жывуць побач. Каля 70 працэнтаў малюнкаў зроблены па матывах паэтычных твораў.

1-е месца прысуджана Кацярыне Тарабаньцы, вучаніцы СШ № 9 г. Мазыра (А. Каляда. Верш «Была весна. И крестики сирени...») і Ангеліне Палуянавай, вучаніцы Дзяржынскай СШ Лельчыцкага раёна (Р. Бабчанок. Верш «Бусел»). Больш як 20 юных мастакоў сталі ўладальнікамі дыпламаў за 2-е і 3-е месцы, а яшчэ 30 адзначаны заахвочвальнымі дыпламамі. Спецыяльным дыпламам па выніках конкурсу ўзнагароджаны: Ельская дапаможная школа-інтэрнат — за папулярнасцю твораў сучасных пісьменнікаў-землякоў і актыўны ўдзел вучняў у абласным конкурсе — і Таццяна Тарабанька, настаўніца СШ № 9 г. Мазыра.

Ушанаванне пераможцаў і адзначаных іншымі ўзнагародамі Гомельскага абласнога аддзялення СПБ адбудзецца падчас II адкрытага фестывалю-свята літаратуры, культуры, мастацтва і народных традыцый «На Зямлі Кірылы Тураўскага» сёлетняй восенню ў Жыткавічах. Мяркуюцца, што конкурс стане традыцыйным, адзначылі ў абласной пісьменніцкай арганізацыі.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

Эфектыўны дыялог

У Гомелі адбылася творчая сустрэча дзеячаў культуры вобласці з кіраўніцтвам галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Гомельскага аблвыканкама, у якой бралі ўдзел прадстаўнікі абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і члены абласной арганізацыі Саюза мастакоў Беларусі.

У цэнтры ўвагі — пытанні дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў, праблемы, з якімі сутыкаюцца прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі. У сваю чаргу пісьменнікі і мастакі даведліся пра асноўныя аспекты дзяржаўнай палітыкі, накіраванай на развіццё беларускай культуры і падтрымку талентаў. Адбыўся эфектыўны дыялог. Па праблемных пытаннях, якія хвалюць гомельскіх творцаў, будуць прыняты адпаведныя рашэнні. Падобныя сустрэчы з прадстаўнікамі творчых саюзаў стануць традыцыйнымі, наступная з іх запланавана на восень.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

радзіннае

Сучасны летапіс народа

Буйныя навуковыя праекты і грунтоўныя выданні, у тым ліку падрыхтаваныя да 75-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, — такімі вынікамі апошняга часу могуць пахваліцца прадстаўнікі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. У прэс-цэнтры Дома прэсы гаварылі пра дасягненні беларускіх вучоных у галіне гуманітарных навук і ўкараненне распрацовак у вучэбны працэс.

Падчас размовы дырэктар Дзяржаўнай навуковай установы «Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», кандыдат гістарычных навук Вячаслаў Даніловіч расказаў пра шэраг прац вучоных установы. Сярод найбуйнейшых праектаў — «Вялікі гістарычны атлас Беларусі» і «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці» (неўзабаве з'явіцца пяты том). Між тым анансаваны вучэбны дапаможнік па гісторыі беларускай дзяржаўнасці.

Сёлета асабліва тэма для гісторыкаў — 75-годдзе Вялікай Перамогі. Так, падрыхтаваны і выдадзены такія творы, як «Унёсак беларускага народа ў Перамогу ў Вялікай Айчыннай вайне» (трэцяе перавыданне) і «Сузор'е герояў зямлі беларускай» (упершыню прадстаўлены біяграфіі ўсіх герояў СССР — ураджэнцаў Беларусі).

— Сёлета НАН Беларусі таксама аб'явіла маштабную рэспубліканскую акцыю «Народны летапіс Вялікай Айчыннай вайны: успомнім усіх!». Як вынік — літаральна на днях з'явілася першая кніга «Летапісу». У праекце можа паўдзельнічаць любы жадаючы, даслаўшы ўспаміны, дакументы, звязаныя з гісторыяй яго родных і блізкіх, якія змагаліся з нацыстамі. Праект працягнецца, пакуль будуць прыходзіць матэрыялы, — падкрэсліў Вячаслаў Даніловіч.

зваротная сувязь

Авантуры, прыгоды, гульні

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. У суботу і нядзелю ў праграме «Паэтычная раніца» прагучаць радыёкампаніі паводле вершаў Янкі Лучыны і Анатоля Вялюгіна. Праграма «Паэзія XXI стагоддзя» прапануе творчасць Валянціны Паліканінай.

Публіцыстычныя праекты выхаднога дня «Кнігалюбу» і «Запрашаем у кнігарню» пазнаёмяць з літаратурнымі падзеямі і кніжнымі навінкамі. У апошнім прагучыць агляд штотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю ў радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча

з загадчыцай Музея Петраўска Броекі Наталляй Мізон.

У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка да пятніцы агучваюцца старонкі кнігі Людмілы Рублёўскай «Авантуры Пранцішкі Вырвіча, шкаляра і шпега», у «Радыёбібліятэцы» — паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». «Літаратурныя гісторыі» ў выхадныя ў вячэрні час прапануюць апавяданні Аляся Наварыча «Ліса ў тумане» і Раісы Баравіковай «Гульня ў хованкі».

У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботу прагучыць другая частка радыёверсіі спектакля Купалаўскага

Фота з сайта nasb.gov.by.

Аляксандр Каваленя, акадэмік-сакратар Аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў, член-карэспандэнт НАН Беларусі, доктар гістарычных навук, заўважыў, што ўдасканалёны якасці адукацыі ў адпаведнасці з сучаснымі сацыякультурнымі рэаліямі і з улікам міжнароднага вопыту — комплексная праблема. Яе рашэнне немагчыма без адпаведных навуковых распрацовак. Дзякуючы творчым намаганням вучоных-гуманітарнаў Акадэміі навук дасягнуты значныя вынікі: за 2019 год было апублікавана каля 4 тысяч навуковых даследаванняў (з іх амаль 900 — у замежных навуковых выданнях), выдадзена 370 кніг, у тым ліку 107 манаграфій, 65 даведнікаў і энцыклапедыяў, 68 зборнікаў навуковых прац.

Яўгенія ШЫЦЬКА

тэатра «Жыццё Карыцына» паводле п'есы Алены Паповай і радыёпастаноўка «Жаніх і нявеста» паводле аднайменнага апавядання Васіля Хомчанкі. Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра чакае першая частка радыёспектакля «Жаніцтва Фігаро» паводле п'есы П'ера Бамаршэ.

Штовечар а 21 гадзіне для маленькіх слухачоў на «Культуры» выходзіць «Вячэрняя казка», а па буднях у праекце «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» гучаць старонкі кнігі Анатоля Бутэвіча «Як Данік у Радзівілаўскае метро трапіў».

праекты

Займальнае падарожжа

па старонках гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і пасляваеннага часу

З 3 ліпеня Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь і Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны рэалізуюць сумесны культурна-асветніцкі праект — квэст «Пра Вялікую Айчыную...», які аб'ядноўвае два вядучыя музеі краіны.

Унікальнасць квэсту ў тым, што яго сцэнарый пабудаваны на ўзаемасувязі ідэнтэчных і падобных музейных прадметаў, якія прадстаўлены ў экспазіцыях абедзвюх устаноў.

Удзельнікі праекта выпраўляюцца ў займальнае падарожжа па старонках гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і пасляваеннага перыяду, падчас якога наведваюць два музеі. Заданні гульні размешчаны на спецыяльнай інтэрнэт-платформе, распрацаванай кампаніяй ААТ «Сі Бі Мобайл». У якасці даведніка да экспанатаў прапанаваны «Франтавы дзённік» — гісторыя чалавека, які прайшоў нялёгка шлях з першых дзён вайны да Перамогі. Гэтае выданне ручной работы — сумесная творчая распрацоўка навуковых супрацоўнікаў і мастакоў музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Такім чынам, можна паглядзець на трагічныя падзеі вачыма відавочцы, пазнаёміцца з легендарнымі асобамі, прайсці «Дарогай вайны», якая вяла да Вялікай Перамогі.

Пераможцы квэсту атрымаюць падарункі і памятныя прызы ад музеяў і партнёра праекта, які ладзіцца пры падтрымцы ААТ «Сі Бі Мобайл» і ААТ «Палітра» — сеткі магазінаў тавараў для творчасці «АРТ-тэрыторыя».

Для ўдзелу запрашаюцца каманды да 10 чалавек (узроставае абмежаванне — 14+). Папярэдня рэгістрацыя абавязковая. Працягласць квэсту — каля трох гадзін.

Міра ІЎКОВІЧ

Фота прадстаўлена Беларускім дзяржаўным музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

на развітанне

Арліныя вышыні паэта

Не стала Саліха Гуртуева, народнага паэта Кабардзіна-Балкарскі і Карачаева-Чаркесіі, заслужанага работніка культуры Кабардзіна-Балкарскі, ганаровага прэзідэнта Клуба пісьменнікаў Каўказа, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Саліх Султанбекавіч нарадзіўся ў 1938 годзе каля Нальчыка, дзе пад пранізлівым паглядам гор цячэ Бялая рэчка. І ў сваіх творах ён неаднойчы будзе звяртацца да малой радзімы, каб усяму свету раскажаць пра значнасць найпрыгажэйшага і люблага месца.

— Не стаць там паэтам было немагчыма, — з прыязнай усмешкай на адкрытым твары гаварыў Саліх пра вытокі творчага станаўлення.

Беларэчанскімі матывамі творцы зачараваліся і беларусы, калі некалькі гадоў таму на рэспубліканскім конкурсе юных чытальнікаў «Жывая класіка» Уладзімір Булава з Петрыкава прачытаў гуртуеўскі верш так, што, здавалася, бяжыць па каменныя гаманлівае каўказская рэчка.

...Перажытае сваёй сям'ёй і народам будзе непакоей паэта ўсё жыццё. У 1944 годзе, падчас рэпрэсій супраць каўказскіх народаў, яго сям'ю дэпартавалі ў Сярэдняю Азію. Пасля вяртання Саліх скончыў Кабардзіна-Балкарскі ўніверсітэт, атрымаў дыплом выкладчыка балкарскай і рускай мовы і літаратуры.

З Саліхам Султанбекавічам мы пазнаёміліся па тэлефоне, калі заікавіў вопыт работы Клуба пісьменнікаў Каўказа. Гуртуеў на той час быў яго старшынёй, а крыху пазней творцу абралі ганаровым старшынёй. Ён ахвотна раскажаў, як ствараўся клуб, і з задавальненнем адгукнуўся на прапанову распрацаваць літаратурнае сяброўства з беларускімі калегамі.

— Якое раней яно было плённае, — узрушана ўспамінаў Саліх, маючы для таго падставу: знаёмства з паэтамі Расулам Гамзатавым, Кайсынам Куліевым, Мустаам Карымам, цесная сувязь з Аркадзем Куляшовым, Піменам Панчанкам, Максімам Танкам.

— Вось бы зараз аднавіць творчыя сувязі, — марыў творца, будучы ўпэўненым, што літаратура — найлепшы сродак узаемаразумення паміж народамі.

Саліх Гуртуеў аўтар больш чым 20 кніг паэзіі і літаратурных эсэ, зрабіў прыкметны ўнёсак у развіццё балкарскай літаратуры. Якія цёплыя і прывабныя назвы яго паэтычных зборнікаў на роднай мове: «Кручы», «Прыміце ў госці», «Пяшчота душы», «Чатыры яблыні», «Пройдзены шлях»...

У апошнія гады паэт прыклаў шмат намаганняў, каб беларуска-кабардзіна-балкарскае літаратурнае братэрства мела вялікі плён. Асаблівае яго стаўленне да нашай краіны было звязана і з тым, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны яго бацька абараняў ад ворагаў нашу зямлю.

Саліх Султанбекавіч прысвячаў літаратурным навінкам з Беларусі палосы, а то і асобныя нумары ў спецыяльным выданні Клуба пісьменнікаў Каўказа. Летась ён прэзентаваў зборнік, складзены з твораў нашых аўтараў, перакладзеных ім жа на балкарскую мову. «Мае беларускія сябры» — так шчыра назваў укладальнік кнігу, выдданую ім за ўласны

кошт і ў якасці падарунка дасланую на Мінскую міжнародную кніжную выстаўку-кірмаш. Тады Саліха Гуртуева прынялі ў Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Толькі аднойчы нам з Саліхам удалося пабачыцца. Дзякуючы таму, што ён шэсць гадзін дабіраўся з Нальчыка да Махачкалы, дзе праходзіў міжнародны круглы стол, прысвечаны аддзяленню Беларусі і Расіі, у якім удзельнічала і беларуская дэлегацыя. Як пазней высветлілася, Саліх дрэнна сябе адчуваў, але паехаў. «Трэба сябру для сябра не баяцца выпрабаванняў» — словы з яго верша.

Саліх марыў правесці Дні літаратуры Беларусі ў Кабардзіна-Балкарскі і ўжо абмеркаваў гэтае пытанне з кіраўніцтвам рэспублікі. Атрымаў станоўчы адказ, чаму быў вельмі рады. Пандэмія перашкодзіла нам сустрэцца, прынесла яму бяду...

І ў апошнія дні жыцця Саліх думаў пра Беларусь, рупіўся даслаць мне і Алесю Карлюкевічу кнігі з перакладамі нашых твораў на балкарскую мову.

Смуткуем разам з кабардзіна-балкарскім народам аб горкай страце. Ад Саюза пісьменнікаў Беларусі выказваем спачуванні — гэта наш агульны боль.

Саліх Гуртуеў любіў пісаць пра арліныя вышыні. Напэўна, ён і сам зараз узнёсся да іх. А Бялая рэчка бяжыць. Не спыніцца і нашай рацэ памяці аб Паэце.

Алена СТЭЛЬМАХ

18 ліпеня — 290 гадоў з дня нараджэння Юзафа Катэнбрынга (1730 — каля 1805), беларускага і польскага пісьменніка, педагога.

19 ліпеня — 70 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Сулкоўскага (1950—2013), мастака.

20 ліпеня 55 гадоў спаўняецца Алене Стэльмах, пісьменніцы.

20 ліпеня — 140 гадоў з дня нараджэння Гальяша Леўчыка (Іллі Леўковіча) (1880—1944), паэта, празаіка, перакладчыка.

20 ліпеня — 105 гадоў з дня нараджэння Георгія Ярмоленкі (1915—1996), беларускага і рускага мовазнаўца.

20 ліпеня 60-гадовы юбілей святкуе Наталля Агафонава, кіназнаўца, мастацтвазнаўца.

21 ліпеня 70-годдзе адзначае Валерыі Хіхіч, пісьменнік.

21 ліпеня — 160 гадоў з дня нараджэння Антона Каменскага (1860—1933), беларускага і польскага графіка, жывалісца.

21 ліпеня — 115 гадоў з дня нараджэння Янкі (Івана) Бобрыка (1905—1942), паэта, кінакрытыка.

21 ліпеня 60 гадоў спаўняецца Пятру Новікаву, майстру манументальна-дэкаратыўнага мастацтва.

22 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Пятра Акулёнка (1910—1996), балетмайстра.

22 ліпеня 70-гадовы юбілей святкуе Мілда Рацікенэ Стэфана, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

23 ліпеня 75-годдзе адзначае Тамара Філіповіч, краязнаўца.

23 ліпеня — 330 гадоў з дня нараджэння Якуба Брэтцэра (1690—1733), жывалісца.

23 ліпеня — 110 гадоў з дня нараджэння Барыса Аляксеевіча (1910—1944), акцёра.

23 ліпеня — 100 гадоў з дня нараджэння Ніны Карневай (1920—2007), актрысы.

23 ліпеня — 85 гадоў з дня нараджэння Галіны Рагачовай (1935—1992), актрысы.

24 ліпеня — 200 гадоў з дня нараджэння Люцыяна Крашэўскага (1820—1892), беларускага і польскага мастака, фатографа.

24 ліпеня — 70 гадоў спаўняецца Людміле Сінельнікавай, беларускай і рускай артыстцы балета, педагогу.

Саюз пісьменнікаў Беларусі Сі Віцебскае абласное аддзяленне СПБ глыбока засмучаныя з прычыны смерці члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Генадзя Іванавіча КАТЛЯРОВА і выказваюць глыбокія спачуванні яго родным і бліжнім.

«ЛіМ»-люстэрка

Беларускі тэнар Павел Валужын дэбютуе на найбуйнейшай у свеце опернай сцэне Метрапалітэн-опера ў Нью-Ёрку, перадае БелТА. Як расказала канцэртны менеджер артыста Юлія Антаненка, ён запрошаны да ўдзелу ў сезоне 2020—2021. «Гэта была мая мара многа гадоў, — падзяліўся Павел Валужын. — Шмат працаваў і ўдасканальваў сваё майстэрства, каб дасягнуць поспеху. Гады працы на розных пляцоўках, стажыроўкі ў самых вядомых педагогаў Еўропы і свету дазволілі назапасіць дастатковы вопыт. Рады такой ацэнцы майго прафесіяналізму. Ужо ў студзені буду выступаць у Нью-Ёрку ў ролі Радольфа ў «Багеме». Артыст таксама адзначаў, што сёння ў сувязі з эпідэміяй знаходзіцца з сям'ёй у Мінску, але з задавальненнем бавіць час з блізкімі і назапашвае ўражанні для новых дасягненняў.

Танцавальныя калектывы Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка «Арт-Юніты» стаў прызёрам I Міжнароднага танцавальнага інтэрнэт-конкурсу *Global Internet Dance*, паведамляе БелТА. Адзначаецца, што гэта новы фармат ужо традыцыйнага танцавальнага фестывалю *Global Dance*. У конкурсе ўзялі ўдзел больш чым паўтары тысячы танцораў з Беларусі, Расіі, Узбекістана, Украіны і Эстоніі. Калектывы «Арт-Юніты» прадставілі тры нумары: «У цяжкую хвіліну», «In red» і «Say my name». У выніку танцавальны нумар «У цяжкую хвіліну» заняў 1-е месца ў намінацыі «Танцавальнае шоу». Журы высока ацаніла кампазіцыю танца, відовішчнасць і тэхніку. Нумар «In red» заняў 2-е месца ў намінацыі «Street show», «Say my name» — 2-е месца ў намінацыі «Flashmob».

У Беларускім дзяржаўным універсітэце адкрылі кабінет індыйскай культуры, гаворыцца на сайце Белтэлерадыёкампаніі. На факультэце сацыякультурных камунікацый зараз можна даследаваць мову, праводзіць відэаканферэнцыі, а таксама тэматычныя лекцыі і сустрэчы. Між тым будзе даступны прагляд індыйскіх фільмаў: пам'яшканне абсталявана ўсёй неабходнай тэхнікай. Змешчаны ў кабінэце і кнігі — як у арыгінале, так і ў перакладзе. Каларыту дадаюць тканіны, статуэткі і артэфакты з пяці рэгіёнаў Індыі. Па меркаванні Сангіты Багадур, Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Індыі ў Беларусі, кабінет — цудоўная пляцоўка для знаёмства з сучаснай Індыяй: «Увесь пакой аформлены ў яркіх колерах. Дызайн выдатна перадае ўяўленне пра Індыю». Візуальную канцэпцыю прасторы распрацавалі самі студэнты БДУ. Будучыя дызайнеры размалявалі сцены ў розных індыйскіх стылях.

Народны артыст Расіі, мастацкі кіраўнік Тэатра нацый Яўгені Міронаў прыме ўдзел у пілотных здымках стужкі пра кампазітара Пятра Чайкоўскага, паведамляе РІА «Новости». Рэжысёрам выступіць Кірыл Сярэбранікаў. Артыст адзначаў, што будучая стужка — праект платформы *Okko*, якая прапанавала рэжысёру зняць у кароткіх метры «сваю неажыццёўленую мару». Ён таксама дадаў, што праект можа вырасці ў поўнаметражны і тэлевізійны фільм.

Іспанскі пастаноўшчык Пэдра Альмадовар скончыў напісанне новага сцэнарыя, паведамляе *Variety*. Галоўная роля ў будучым фільме прапанована Пенелопе Крус. Дуэт ужо працаваў над многімі работамі, у тым ліку «Усё пра маю маці», «Вяртанне» ды «Боль і слава». Назва стужкі «*Madres paralelas*» даслоўна перакладаецца як «Паралельныя мацеры». Рэжысёр распадаў, што дзеянне сюжэта будзе адбывацца ў Мадрыдзе і разгорнецца вакол дзвюх маці, якія нарадзілі сваіх дзяцей у адзін дзень. Далейшыя падзеі цесна пераплятуць жыцці галоўных герояў. У хуткім часе Пэдра Альмадовар дэбютуе ў кіно на англійскай мове: рэжысёр паставіць кароткаметражны фільм «Чалавечы голас» з Цільдай Суінтан.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Некаляндарнае свята Купалля

На малой радзіме

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка заўсёды заклікае вяртацца да вытокаў нацыянальных традыцый, не забываць пра свае карані і гісторыю. Кожны год ён завітвае на купальскае свята на малую радзіму ў Александрыю.

«Маё сэрца канчаткова і беспаваротна аддадзена гэтай зямлі і гэтым людзям, — адзначыў Кіраўнік краіны падчас гала-канцэрта «Мая Александрыя». — Усім беларусам, нашаму мудраму і моцнаму народу. Народу, які за многія стагоддзі сваёй гісторыі перажыў нямаюча бяд і няшчасцяў, але ніколі і ні перад кім не станавіўся на колена».

2020 год завяршае трылогію малой радзімы. «Азірніцеся навокал, паглядзіце, колькі добрага, патрэбнага зроблена нам на гэтай роднай зямлі. Успомніце, якой яна была яшчэ 2—3 гады таму? А 5—10, чвэрць стагоддзя?» — падкрэсліў Прэзідэнт Беларусі вялікую заслугу беларускага народа ў тым, што ўжо не адно пакаленне расце ў шчаслівай, чыстай, мірнай і прыгожай краіне. Па яго словах, адзіны спосаб стварыць найлепшую будучыню для сваёй краіны і для свайго народа — працаваць на вынік, аб'ядноўвацца перад любымі выпрабаваннямі, пераадоўваць усе цяжкасці.

Кіраўнік дзяржавы таксама адзначыў, што свят, якія аб'ядноўвалі б асноўныя славянскія народы, няшмат. І «Александрыя збірае сяброў» — адно з галоўных.

Што ў праграме?

Падчас урачыстага адкрыцця фестывалю намеснік прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь Ігар Петрышэнка адзначыў, што свята на Шклоўшчыне стала культурным брэндам краіны. «На свяце сабрана шмат нацыянальных традыцый, якія дэманструюць нашы майстры, — заўважыў Ігар Петрышэнка. — Гэтыя ўменні ім дасталіся ад дзядоў і прадзедаў, бабуль і прабабаў. Прыемна, што

сабралася моладзь. Тут яна засвойвае тыя традыцыі і абрады, якія складваюцца ў нашу нацыянальную культуру, у наша духоўнае багацце».

Менавіта падчас дырымоніі адкрыцця ўпершыню прайшоў паказ традыцыйных нацыянальных касцюмаў. Было прадстаўлена больш чым сто беларускіх убранняў з усіх рэгіёнаў Беларусі. Далучыліся да паказу і госці з Расіі і Украіны. Так, Алена Шупенка з Чарнігава ўжо каля васьмі гадоў прыязджае ў Александрыю. «Вельмі падабаецца тут: цудоўная атмасфера, цікавае свята, вельмі маляўнічыя мясціны. Сёлета мы не толькі прывезлі свае вырабы, але і паўдзельнічалі ў конкурсе нацыянальных касцюмаў — прадэманстравалі наша традыцыйнае ўбранне. «Купалле» ў Александрыі паказвае, што паміж майстрамі няма меж», — зазначыла яна.

Адной з ключавых пляцовак свята ў Александрыі стаў «Горад майстроў», дзе прадставілі свае вырабы рамеснікі з розных рэгіёнаў Беларусі. Як паведаміла журналістам майстар Ірына Коваль, Купалле дае магчымасць азнаёміцца з традыцыямі розных рэгіёнаў. «Ужо некалькі гадоў я прыязджаю сюды. Менавіта тут спалучаюцца сучасная культура і беларускія традыцыі. Я займаюся пляценнем з саломкі ў Жабінкаўскім раённым цэнтры дзіцячай творчасці, а гэта сапраўдны брэнд нашай краіны. Я прадставіла на свяце не толькі свае работы, але і работы маленькіх вучняў», — расказала Ірына Коваль.

У межах праграмы прайшоў паказ лімітаванай калекцыі льяной вопраткі ад беларускіх дызайнераў. Так, дызайнерам калекцыі «Варажбітка» стаў Антон Ярошчык, які зазначыў, што на стварэнне новых вобразаў яго натхнілі цудоўны густ, прыгожая знешнасць і дзівосны ўнутраны свет славянскіх дзяўчат і жанчын. «Кожны год мы стараемся выпускаць некалькі капсульных калекцый з ільну, бо гэтая тканіна запатрабаваная і актуальная. З гадамі любоў да яе ў людзей расце — трэнд экалагічнасці становіцца ў свеце папулярнейшым», — лічыць Антон Ярошчык. На сцэне ў Александрыі была прадстаўлена таксама калекцыя «Позірк» Эльвіры Жвіковай. «У нас вельмі багатая этнічная і культурная спадчына. Прадстаўленая калекцыя дэкарыравана прынтамі мастака-прымітывіста Алены Кіш. Я пастаралася перадаць яе шчырыя і яркія карціны, дадаўшы пры гэтым графічнасці самой тканіне. Яны вельмі ўдала дапоўнілі стылявое ўражанне ад калекцыі», — распавяла дызайнер карэспандэнткам.

Кульмінацыя двухдзёнага свята — галаканцэрт «Мая Александрыя», прысвечаны тэме малой радзімы. Праграма ўяўляла сабой гісторыю ў песнях пра чалавека, які сам абраў жыццёвую дарогу: чалавек — гаспадар свайго лёсу. З нумарамі выступілі ансамбль «Сябры», Мікалай Гнацюк, група «Аўра», Ірына Більк,

Дзяніс Майданаў, Стас Міхайлаў і іншыя артысты. Пасля гала-канцэрта для моладзі выступіў гурт «Яні-толкай».

Другі дзень фестывалю запомніўся дзвюма асноўнымі падзеямі — выступленнем беларускага дзяржаўнага ансамбля «Песняры» і традыцыйным узгадарджаннем перадавікоў аграпрамысловага комплексу. На галоўнай сцэнічнай пляцоўцы іх прывіталі намеснік прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь Аляксандр Субоцін і старшыня Магілёўскага абласнога выканаўчага камітэта Леанід Заяц. Тым часам на малой сцэне разгарнуўся канцэрт заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь ансамбля песні і танца «Медуница» з праграмай «Купалле — водар медунічны».

Яднанне — праз захаванне

Месца святкавання Купалля шмат у чым знакавае. Са старажытных часоў рака Днепр аб'ядноўвала тры ўсходнеславянскія народы, была часткай знакамітага шляху «з варагаў у грэкі». Дарэчы, і сёння мост, побач з якім праходзіць фестываль, злучае два раёны і дзве вобласці — Шклоўскі на Магілёўшчыне і Аршанскі на Віцебшчыне.

Ад самага пачатку фестываль «Александрыя збірае сяброў» абвешчаўся як своеасаблівы сімвал-заклік да брацкага сяброўства народаў Беларусі, Расіі ды Украіны. Менавіта святам, якое аб'ядноўвае, ён і задумваўся. Сустрэчы, што ладзяцца на беразе Дняпра незалежна ад надвор'я, лічацца найлепшай народнай дыпламатыяй, здольнай адкрыць самабытную Беларусь. Для некага фестываль — магчымасць дакрануцца да традыцый, што ствараліся, захоўваліся і перадаліся на працягу цэлых стагоддзяў, для кагосьці — новы вопыт і моцныя ўражанні. Між тым сёлета свята праходзіла пад патранатам ЮНЕСКА. Арганізатарамі гэта ўспрымаецца як знак адмысловага стаўлення да захавання беларусамі сваіх традыцый.

Яўгенія ШЫЦЬКА
Фота БелТА

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

мінуўшчыны агмень

Голас з Прыдзвінскага краю

«Паэзія Пятра Сакола — паэзія наступу баявога духу, рашучых дзеянняў, паэзія беларуса новых дзён», — зазначыў Міхась Казлоўскі ў нарысе са зборніка «Выбраныя творы» 2016 г. Сюды ўвайшлі і вершы Валянціны Казлоўскай, альбо Лясной Кветкі, таксама паэтка Прыдзвінныя, закатаванай у засценках НКВД і расстралянай у 1938 годзе.

Пятро Масальскі (сапраўднае прозвішча пісьменніка) нарадзіўся 1 ліпеня 1905 года ў незаможнай сялянскай сям'і ў мястэчку Пасінь Люцынскага павета Віцебскай губерні — той часткі Беларусі, якая ў 1919 г. адышла да новаўтворанай латвійскай дзяржавы. Вучыўся ў Себежы (менавіта тут яму трапілася кніжка «Тарас на Парнасе», якая спрычынілася да яго першага літаратурнага выступлення: на сходзе ў люцынскай кірсе малога паставілі на ўслон, і ён прачытаў на памяць усю паэму ад першага да апошняга радка), потым — Люцынскай прыватнай гімназіі, дзе праз пасіянарнасць настаўнікаў і перш за ўсё дырэктара Кастуся Езавітава ў вучнях выпястоўваліся патрыятычныя пачуцці да свайго народа, да Радзімы... Тут пачала разгарацца зорачка паэтычнага таленту Пятра Сакола. Як ні дзіўна, але яго першыя (у 15 гадоў) уласныя творы былі не вершамі — пачынаў з п'есы. Вершы

друкаваў у школьным часопісе «Ластаўка» ў 1923—1924 гадах.

Пятро скончыў толькі 2 класы гімназіі: трэба было зарабляць грошы. Калі прыватная гімназія стала дзяржаўнай, не хапала сродкаў для аплаты навучання. Але імкненне да ведаў было пераадоўнае: пазней, у Рызе, вытрымаў іспыты за два апошнія класы гімназіі і пачаў вучобу на Беларускіх настаўніцкіх курсах. Вучыўся вечарамі, удзень працаваў. Дакладней, перабіваўся рознымі выпадковымі

зарабкам: то канторшчыка, то рабочага-будаўніка, то падзёншчыка на тартаку, то карэктара ў рэдакцыі газеты «Голас». Скончыў курсы і пачаў працаваць педагогам-практыкантам у Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі. Разам з тым прымаў удзел у латгальскім рабочым прафсаюзным руху. За гэта і быў звольнены з працы... Далей — арышт, нагляд паліцыі... Але ж пісаць не пераставаў. Друкаваўся ў перыядычных выданнях Латвіі, Заходняй Беларусі, чэшскай прэсе.

*Вось яна — бабылка бесталанная —
Абабраная і богам, і людзьмі,
Ўсімі кінутая, ўсімі пагарджаная,
Абсмяяная уласнымі дзяццямі!*

Вобраз жабрачкі з яго паэмы «Латгаліяда» неадназначны: удумлівы чытач убачыць у ім Беларусь... Не шкадаваў паэт эпітэтаў у раскрыцці самай балючай для яго тэмы — тэмы манкуртызму і вечнай беларускай пакры свайму лёсу (верш «Адвечныя рабы»): «Помню — заўчора пад Польшчаю / Панскім быдлём вы былі. / Учора — разлогі сібірскія / шляхам злучалі з Масквой...»

Пятро Сакол — аўтар адзінага прыжыццёвага зборніка паэзіі: у 1929 годзе ў Беларускай выдавецтве ў Латвіі выйшла яго кніжка «На святанні» з прадмовы К. Езавітава. Кніжку цэлла сустрэла беларуская публіка.

Пасля вайны здолеў пазбегнуць прыму-свай эвакуацыі ў Германію, бо марыў пра Беларусь... Уладкаваўся нарыхтоўваць дровы ў Шкедскае лясніцтва ў Курляндзіі і — зноў арышт, на гэты раз савецкай уладай, лагер (за тое, што ў ваенныя гады працаваў карэктарам у часопісе «Новы шлях»). У 1947 годзе вярнуўся ў Рыгу, дзе працаваў у розныя часы вартуаўніком, дарожным майстрам, нарміроўшчыкам... Збіраў, апрацоўваў, перакладаў на родную мову латышскі эпас. Пятро Сакол — укладальнік зборніка латышскіх народных песень — дайнаў. Кнігі «Дайны», выдадзенай «Мастацкай літаратурай» у 1987 годзе, укладальнік не пабачыў. Як зазначыў у прадмове Сяргей Панізьнік, толькі адправіўшы рукапіс зборніка ў Мінск, Пятро Масальскі згадзіўся пайсці ў бальніцу і лечы на аперацыйны стол. Але дзве аперацыі не ўрагавалі: на 81-м годзе жыцця яго не стала.

Зорачка ўспыхнула ярка, але так і не разгарэлася на поўную моц, талент застаўся ў нечым нерэалізаваны. Магчыма, вайной таму — неспрыяльныя ўмовы: галоўнай задачай паэт бачыў не раскрыццё ўласна творчага дару, а выхаванне праз паэтычнае слова будучых змагароў за вольную Беларусь. Тым не менш менавіта Пятро Сакол быў першым, хто пераставарыў па-беларуску Яніса Райніса і латышскі фальклор.

Яна БУДОВІЧ

Мікола ЧАРНЯЎСКІ:

«Мець асабісты погляд на прызвание»

Паступовыя змены ў жыцці грамадства пэўным чынам адбываюцца і на перакананнях, на думках пісьменнікаў, асабліва тых, якія ствараюць на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў. З Міколам Чарняўскім, празаікам, паэтам, публіцыстам, аўтарам шматлікіх твораў для дзяцей, паразмаўлялі пра бачанне мінулага і сучаснасці, а таксама пра спадзяванні ды будучыню.

— Якім вам бачыцца сённяшняе становішча пісьменнікаў? Што хвалюе вас і калег?

— Улічваючы ўсе акалічнасці, якія склаліся апошнім часам у нашым жыцці, адчуваецца нейкая адарванасць: і ад людзей, ад літаратурных стасункаў. Не разгубленасць ды безнадзейнасць, а часова адарванасць, што, я ўпэўнены, хутка мінецца. Бо не сакрэт, што настрой, які пануе ў грамадстве, так ці інакш, але перадаецца і пісьменніку, якому, кажуць, наканавана быць барометрам гэтага грамадства, адчуваць, чым яно дышае.

Але, бадай, галоўнай праблемай застаецца тое, як годна ўзняць на ранейшую вышыню статус пісьменніцкай прафесіі, вярнуць той давер і павагу, якімі карыстаўся творца ў ранейшага пакалення чытачоў. Мабыць, маюць рацыю большасць маіх таварышаў па творчасці і калег па Саюзе пісьменнікаў, што адзінае выйсце — плённа працаваць. Як яно будзе надалей, больш ясна пакажа барометр грамадскай думкі.

Не сакрэт таксама, што ў пісьменнікаў, апрача праблем агульных, хапае і асабістых: як выдаць кнігу, ці атрымае яна фінансавую падтрымку, як яе прымуць чытачы, крытыка, ці будуць выданні трапляць у патрэбнай колькасці ў бібліятэкі...

— У прыватнасці, вашы кнігі заўсёды можна знайсці ў кнігарнях і бібліятэках. Якімі тыражамі яны выдаюцца? Над чым працавалі апошнім часам?

— Лічбы вельмі розныя. Апошнія 6—7 гадоў супрацоўнічаю з «Народнай асветай». Яны выдаюць кнігі па 1—2 тысячы экзэмпляраў. А вось, напрыклад, у выдавецтве «Чатыры чвэрці» кніга сатыры і гумару «Гарэм на балконе» выйшла тыражом 99 экзэмпляраў. Рады і гэтак, бо ведаю: усё залежыць ад фінансавых магчымасцей выдавецтва. З майго ж боку не было ніякай фінансавай падмогі.

Мне падабаецца пісаць пра тое, што ведаю асабіста. Так, летась пабачыла свет выданне «На парозе дабрыні і болю». Гэта літаратурны партрэт, успаміны пра пісьменнікаў розных пакаленняў, з якімі мяне зводзіў лёс. Кніга ў 900 экзэмпляраў пайшла па бібліятэках, нават тэлефанавалі і дзякавалі з некаторых гарадоў і мястэчак. Другая частка, прысвечаная паэтам і празаікам сучаснага пакалення, сябрам па жыцці і творчасці, выйшла зусім нядаўна пад назвай «Свая ёсць песня...», якую «пазычыў» у Казіміра Камейшы, адшчыкнуўшы палову ад яго радка «Свая ёсць песня ў кожным часе». У кнізе, як і ў папярэдняй, можна знайсці шмат такога, што, упэўнены, чытачу невядома, але ж выйшла яна тыражом у 150 экзэмпляраў, значыць, да многіх не дойдзе. Да таго ж выданне можа быць карысным дапаможнікам нават для навучання. Бо калі настаўнік ведае больш, чым ёсць у школьнай праграме, ён можа праводзіць урокі цікавей, і вучань даведаецца тое, што не знайсці ў тым жа інтэрнэце.

— Наколькі цікава выкладалі літаратуру вашы настаўнікі?

— У старэйшых класах выкладчыкам літаратуры савецкага часу быў Георгій Раманавіч Голухаў, які якраз кіраваў літаратурным гуртком. А яго жонка Клаўдзія Трафімаўна вяла ўрокі рускай літаратуры, але мінулых стагоддзяў. Дык на яе занятыя мы засыналі, бо надта ж нудна і аднастайна выкладала, не звяжачы, слухаем мы яе ці не. А на ўроках Георгія Раманавіча пачуваліся добра і раскавана, даведваліся такія гісторыі з літаратуры, якія ажыўлялі яе.

Час ад часу ўспамінаю прыклад Артура Вольскага, якога згадваю ў кнізе «На парозе дабрыні і болю». Гэта першы пісьменнік, з якім я сустрэўся ў часы, калі пачаўся заканчэння школы ў 1960 годзе прыехаў у Мінск і зайшоў у «Вясёлку», дзе годам раней паспеў надрукавацца. У цяжкія 1990-я ён некалькі гадоў працаваў настаўнікам літаратуры ў адной са школ ва Уруччы.

Фота Кастуся Дробава.

Як пісьменнік ён мог захапіць і зачараваць вучняў літаратурай, урокамі роднага слова. Была толькі адна праблема: не ўмеў пісаць планы, як таго патрабавала метадыка школьнага навучання. Усё гэта я ўжо пазней пачуў ад настаўнікаў школы.

— Але ж і вы настаўнічаеце як кіраўнік літаратурнай суполкі для школьнікаў «Купалінка»...

— Цяжка прызнавацца, але пасля 25 гадоў існавання суполкі усё неяк пайшло на спад. У ранейшыя часы мы збіраліся ў Мінску, у літаратурных музеях Янкі Купалы і Якуба Коласа, у памяшканні тэатра «Зніч», я запрашаў пісьменнікаў, адбываліся вельмі цікавыя сустрэчы. Творы купалінцаў друкаваліся не толькі ў дзіцячых газетах і часопісах, траплялі ў «Маладосць» і «Вожык». Здаралася, былі выхаванцы «Купалінкі», якія пазней скончылі тыя ці іншыя навучальныя ўстановы, вярталіся ў школы і самі становіліся кіраўнікамі літаратурных гурткоў. Цяпер жа, калі пасяджэнні пачалі праходзіць за межамі сталіцы, людзям наўпрост стала складана прыезджаць. Вядома, сябры суполкі і цяпер займаюцца творчасцю, ладзяць святы, але літаратурных здабыткаў ужо меней. Але, можа, мне так здаецца, проста жадаецца, каб усё было як тады?

— Ці добра памятаеце свае першыя крокі ў літаратуру? Хто вам дапамагаў?

— Пісаць пачаў рана, у класе 3-м. Прыехаўшы студэнтам у Мінск, забраў з сабой усе вершы і, калі пачаў іх перачытваць, падумаў: прачытаць сябрукі — смяяцца будуць. Тады я іх спаліў, цяпер шкадую... А першая кніга выйшла, калі мне было 20 гадоў, — сапраўдны цуд для таго часу. Сталася так: пры рэдакцыі газеты «Чырвоная змена» працавала літаратурнае аб'яднанне. Калі на адным з пасяджэнняў разглядалі маю творчасць, Юрась Свірка прапанаваў выдаць мае вершы асобным зборнічкам. А Рыгор Барадулін стаў «хросным» бацькам, напісаўшы ў выдавецтва рэкамэндацыйнае пісьмо, якое потым пайшло замест рэцэнзіі. Шмат чаму я навучыўся ў Артура Вольскага і Васіля Віткі. Мы не саромеліся вучыцца, прыслухоўвацца да парад старэйшых таварышаў, а пры нагодзе — і радавацца, пачуўшы пахвалу ад іх. Бяда сённяшняга пакалення літаратараў у іх упэўненасці, што яны «самі з вусамі». Таму і мала чытаюць напісанае папярэднікамі.

— Што самі зараз чытаеце?

— Новы раман Уладзіміра Гніламёдава «Праўда жыве пасярэдзіне», у якім, я заўважыў, шмат аўтабіяграфічнага. Між тым Уладзімір Гніламёдаў адзначае: «Літаратура павінна ўкладваць» у жыццё духоўныя інвестыцыі». Галоўнае — яна вучыць любіць жыццё. Калі б не гэта, не было б у ёй таго значнага, што стваралася ў самыя цёмныя часы. І героі гэтых твораў жывуць па сёння. Напрыклад, пакаленне пісьменнікаў, якое бачыла вайну, вырасла пасля яе, як нельга лепш паказала тагачасных герояў, іх сапраўднае

жыццё, імкненні і перажыванні. Чытачы іх разумелі, ставіліся з асаблівым пачуццём. Часам задумваюся: а калі б у той перыяд перакінуць героя сённяшняга твора? Напэўна, яго паводзіны, стаўленне да жыцця, запатрабаванні былі б незразуметыя тым грамадствам.

— Прычына ў прагрэсе?

— Так, відаць, усё звязана з развіццём грамадства. Каб не імкненне людзей папярэдніх пакаленняў даць лепшае жыццё сваім наступнікам, дзецям і ўнукам, краіна б не дасягнула таго, што мае сёння. Вядома, пасля вайны людзям і не трэба было многа. Але гэтак не такое ўжо далёкае мінулае выглядае архаічным. Калі я раскажу ўнукам, што ў свой час у маёй сям'і не было нават хлеба, яны не павераць, маўляў, «дзед, ты прывык казкі пісаць, вось і выдумляеш». І, на маю думку, у тых людзей было больш дабрыні і спагады адно да аднаго. Можа, і нездарма гавораць, што часам ад добрага жыцця чалавек змяняецца, пачынае некага не разумець... Але ўсё-такі і мы, хто многа чаго пабачыў на сваім вяку, таксама нечага не разумеем і не можам даць пэўнага і дакладнага адказу, чаму так змяніліся.

— Ці можа сітуацыя ў свеце становацца паўплываць на чалавека?

— Час пакажа. Але ўсе няшчасці, адмоўныя, здаецца, перамены ў грамадстве, своеасаблівыя землятрусцы гуртуюць. Напрыклад, у нашай краіне да ўрачоў, да ўсіх медыцынскіх работнікаў пачалі ставіцца з большай павагай. Ці часта мы чулі, каб раней між сабой пра іх гаварылі столькі добрага? Я думаю, у нас увогуле сітуацыя не з горшых. Хто павінен быў пазбягаць людных месцаў, той, як і я, сядзеў дома. А хто адчуваў, што зможа пратрымацца, працаваць без шкоды для здароўя, той стараўся рабіць усё для дабрабыту сям'і, для ўсяго грамадства. Хто працуе, той заўсёды нешта мае. Не будзе нічога прасіць у суседзяў. Магчыма, як усё скончыцца, нам нават будуць зайздросціць.

— «Хто працуе, той заўсёды нешта мае» — гэта тычыцца і літаратурнай дзейнасці? Усё ж з ганарамі ў творцаў не ўсё проста...

— Пісьменнікам, якія заспелі савецкі час, часта хочацца, каб у літаратурным жыцці многае было, як тады. Але ж было адно выдавецтва, і каб выдаць твор, трэба было на пяць гадоў наперад падаваць хаця б заяўку. І чакаць. Зараз жа ўсё прасцей, тым больш што адчуваецца дзяржаўная падтрымка. Далей усё залежыць ад цікавасці і магчымасцей чытача, бо не адным словам жывы чалавек... Але, зразумела, кожны пісьменнік, які выдаў кнігу, хоча, каб яе чыталі. І ганарар прстойны атрымліваць хоча. Спадзяюся, з часам усё зменіцца ў лепшы бок.

— Шмат кажуць пра тое, што людзі чытаюць мала, ды і не тое, што быццам варта. Якое ў вас меркаванне на гэты конт?

— Самыя актыўныя чытачы — людзі сярэдняга ўзросту і старэйшае пакаленне. Моладзь, па асабістым вопыце, чытае менш, пераважна ў інтэрнэце, а часам увогуле ў скарочаным варыянце. Магчыма, тут уплывае і вялікая нагрузка ў школах і ўніверсітэтах. Я прытрымліваюся меркавання, што калі ў хаце ёсць вялікая бібліятэка, то дзіця рана ці позна пацягнецца да кнігі, у тым ліку да савецкіх пісьменнікаў. Многіх з іх сёння папракаюць, што гэтыя творы цяпер ненадзённыя, маўляў, у іх адсутнічае праўда жыцця. Але ўсё вырашае талент, які можна не ацаніць з першага прачытання.

Аднак і мы, старэйшае пакаленне, нечага не разумеем, напрыклад, таго, чаму маладыя паэты зараз кінуліся пісаць верлібрам, часта ігнаруючы нават знакі прыпынку, што нагадвае лес пасля ўрагану. Магчыма, так можна згубіць чытача, бо часам незразумела, для каго вершы напісаны: для сябе, для тых, хто стварае ў такім жа кірунку?

Кожны пісьменнік павінен мець асабісты погляд на сваю прафесійную дзейнасць, на сваё прызвание. А прызвание адно — пісаць так, каб гэта разумелі і любілі, каб пазнавалі ўсё прыгожае, што ёсць на свеце. Усё ж літаратура — рэч эстэтычная, а творчая разнаволенасць — гэта не свабода безгустоўшчыны і нярэдкага пустаслоўя. Некалі вычытаў у Тэадора Драйзера: «Жыццё пазнаецца з кнігі і твораў мастацтва, можа быць, яшчэ ў большай ступені, чым з самога жыцця».

Яўгенія ШЫЦЬКА

ЛІМБ #9: ЗАГАДКІ? КРЫК! МІНЫ...

Даўным-даўно ЛІМБ задумваўся як сродак кармічнай рэакцыі на нейкую касмічную сілу, якая быццам бы вядзе несвядомыя патокі беларускай паэзіі па адной ёй вядомых шляхах. Але з часам, калі некаторых паэтаў на старонках «ЛіМа» пачынаеш бачыць другі ці трэці раз, а буслы ды іншыя бессмяротныя прывіды беларушчыны нікуды не знікаюць, паўстае пытанне: ці не з'яўляецца ЛІМБ выпадковым вінцікам у складаным легытымизацыйным механізме? Нейкі бессэнсоўны інстынкт рухае гэтае літкрытшоу наперад, пакуль яно, бы нейрасетка, праз сістэматычныя інфармацыйныя ўпырскванні нечаму вучыцца і перавучвае свайго скептычнага стваральніка. Дзявяты выпуск перыядычнага ЛІМБлюза пачынаецца на лёгкай ноце дызмаралі, якая, тым не менш, ужо хутка перацягчыць ў бадзёрую ЛІМБасанову.

Тэксты Ігара ПРАКАПОВІЧА — гэта шэраг рознага кшталту спроб: расхістаць звычайныя вершаваныя памеры (то камбінаваннем розных тыпаў рыфмоўкі, то амаль набліжэннем да верлібра), задаць моцную філасофска-гуманістычную лінію (неаднаразовае прысуджэнне «чалавеку» ролі лірычнага героя, а таксама вывядзенне простых і агульначалавечых ісцін). І ўсё гэта, мякка кажучы, не надта атрымліваецца. Невялікая даўжыня радкоў гэтага ўмоўнага «гуманістычнага» цыкла твораў, канечне, выклікае асацыяцыі з нечым рэвалюцыйна-красавіцка-тэзісным, але напоўненасць гэтага рытму... «Нам з табой трэба // Яснае неба, // Луста хлеба» — адна з некалькіх суцэльных трывіяльных вершазагатоў, дзе збітыя рыфмы цягнуць за сабою збіты сэнс, а збіты сэнс — збітыя рыфмы. Больш традыцыйная любоўная лірыка (асабліва апошні тэкст — «Калі скончыцца час развітання...» з «сэрца — сагрэцца» і «прыпевачнай» парнай рыфмоўкай) толькі падкрэслівае гэта.

Невялікая (усяго толькі з двух твораў) падборка Марыі КОБЕЦ — добры прыклад таго, як кантэкст робіць з двух выпадковых вершаў нешта большае. І калі першы тэкст яшчэ спасылаецца на гісторыю (хаця за выключэннем мімалётна згаданага «Жоўтага неба» яго можна лічыць досыць універсальным), то другі — ужо цалкам абстрактная замалёўка без гістарычнага і амаль што культурнага кантэксту. Абодва творы па-свойму могуць называцца гімнамі паўстання: першы — больш з пазіцыі сузіральніка (і менавіта дзякуючы вытрыманай дыстанцыі ён найбольш паэтычны з двух), другі — ужо досыць прамалінейны «крык», які апошнімі двума радкамі выводзіцца па-за тэкставыя межы і, можа, якраз і павінен прайграць першаму твору ў паэтычнасці, каб навярстаць у празрыстасці сваёй (і верша, і аўтара) пазіцыі.

Гімнавадзі абодвум творам дадаюць і музычна-структурныя моманты: у «Да „Жоўтага неба“» — гэта рэфрэны з «пошукам Бога» і ўнутраныя рыфмы, у «Rebel Yell» — тыя ж унутраныя рыфмы і простая мова маладога паўстанца. Але, як і казалася напачатку, галоўная каштоўнасць гэтых вершаў не ў тым, як яны зроблены, а ў тым, дзе і калі яны гучаць.

Калі крыху прыплюшчыць вочы і не засяроджвацца на аўтарстве тэкстаў, надрукаваных у нумары на пачатку паэтычнай старонкі, асоба Васіля КУЗЬМІЧА наўрад ці будзе мець шанцы неяк праідэнтфікавацца і нават можа ўключыцца ў агульны безасабовы белпісьменніцкі камячок сухога вербальнага перакаці-поля, які так доўга і так далёка ўсё некуды коціцца, што ўжо нават выкаціўся па-за межы паняцця штампа і дакаціўся да літаратурнай палаты мер і вагі, дзе заняў свой ганаровы залатамалінны п'едэстальчык. «Буслы» як сімвал радзімы, «бязрозкі» і «клёны» як суразмоўцы, «бацькоўскія магільні» і «сонца», што «з жалем глядзіць у вокны», як паказчык суму, наталенне смагі з «крыніцы, што побач б'е» як аптымістычны паварот у канцы — і ўсё гэта толькі першыя вершы, пачатак якога гучыць як «Даўно я не быў у родных мясцінах», што, у сваю чаргу, як бы робіць усе астатнія радкі абсалютна непатрэбнымі. Астатнія тэксты — усё тая ж рэфлексія наконт уласнага ўзросту праз вобразы прыроды, дзе не абыходзіцца без супрацьпастаўлення восені і вясны і рыфмаў розных ступеняў «калыханачнасці», як то «накрысе — расе».

У інерцыйным і рытмічна зацвіўшым возеры стаяць вадзяныя слупы радкоў з вершаў Настасі НАРЭЙКІ. Усе тры тэксты падборкі «Каханнем сваім ува мне ты народзіш паэта» напісаны нязменным пяцістопным амфібрахіем, што ў сукупнасці дае адчуванне чытання нечага гексамэтрычна-іліяднага з папраўкай на тое, што замест эпікі тут лірыка, прытым любоўная. З-за дробных лексічных паўтараў і больш буйных рэфрэнных структур, з аднаго боку, толькі павялічваецца агульная зацягнутасць падборкі, з другога ж — у некаторы момант падаецца, што даўжыня набывае нейкія несвядома-музычныя адценні, што, канечне, не дадае балаў у катэгорыі сэнсу, але ў нейкім містычным рытміка-геданістычным сэнсе цэласную карціну з гэтых тэкстаў усё ж робіць.

Больш за ўсё тэксты Дар'і ЛЕСАВАЙ нагадваюць дзіцячыя вершы. Верш «Маме» мог бы з лёгкасцю суправаджацца малюнкам, на якім мама і дачка былі б адлюстраваны па ключавым прынцыпе дзіцячага мастацтва: «палка-палка-агурочак» (і ўсё гэта з улікам таго, што кіндаржо настолькі ўведзены ў паэзію, што ведае, хто такі Ясенін, але пакуль не ведае, што зарыфмаваць яго можна з нечым больш арыгінальным, чым «асенні»). Другі, безыменны,

тэкст — агульная ў-самой-сябе-паэ-тасцвярджалная любоўная лірыка з выходамі ва ўзнёслыя абстракцыі.

Загадка для ўведзеных у кантэкст сучаснай беларускай літаратурнай перыядыкі: здагадайцеся, у сувязі з якім вобразам у вершы Аляксандра БЫКАВА «Адзінокі бусел» згадваецца непасрэдна бусел. Падказка: нават чалавек, які не разбіраецца і ўпершыню сутыкнуўся з такой з'явай у гэтым самым артыкуле, можа лёгка назваць правільны адказ. Сам аўтар гэты адказ хаваць таксама не імкнецца, таму апошняя строфа верша гучыць так: «Сум старой хаціны, // Боль мой неадольны // Зразумець адзіны // Бусел той і здольны». Астатнія вершы аўтара хаця і гучаць па-сучаснаму лёгка, але амаль заўсёды балансу не вытрымліваецца, і лёгкасць хутка перакочваецца ў відавочнасць і разрыў паміж штылямі. Самым дысануючым прыкладам з'яўляецца «Фэйсбучны верш», які быццам бы дзякуючы гульнявой танальнасці павінен паспяхова абараняцца ад большасці заўваг, але з-за перакаці ў сур'эзнасць вобразы кшталту «віртуальная хімера» выглядаюць як тое, што сабе не дазволілі б нават паэты, чыя творчасць прыпадала на пачатак 2000-х.

Вершы Вікі ТРЭНАС хутчэй здзівяць і вымусяць закапацца ў іх чалавека заведама зацікаўленага ў паэтычным рамястве, чым нейкага выпадковага чытача. Галоўная магія адбываецца пераважна ў чаргаванні розных тыпаў рыфмоўкі (у тым ліку з выкарыстаннем халастых радкоў), з-за чаго, напрыклад, першыя два вершы ўпершыню чытаеш акуратна і няўпэўнена, быццам ідзеш па мінным полі, а на другі раз гэтак жа акуратна спрабуеш зафіксаваць творы ў іх маналітнай разнароднасці. Паэтка свядома і жвава спалучае «банк гатовых вобразаў» (наконт чаго ў адным з вершаў нават жартаўліва рэфлектуе) і характэрныя паэтычныя недамоўкі. Гэтыя радкі чапляюць падчас першага чытання, але пасля некалькіх пачынаюць ўскрывацца абрывістасць думак, іх недакручанасць, як і недакручанасць саміх філасофскіх інтанацый, да якіх

аўтарка ўвесь час імкнецца, але часта застаецца дзесьці паміж узнёслым і бытавым (калі, канечне, гэта не задума: застацца паміж з вайною свой) праблемы не існуе).

Анатоль ЗЭКАЎ з першых радкоў («Кажуць, што вайна — не наша тэма, // пішуць тыя хай, хто быў на ёй. // Ды не трэба, крытыкі, дарэмна, — // у мяне разлік з вайною свой») кідае своеасаблівы выклік. І які ж адбываецца разлік, што аўтар мае сказаць па гэтай тэме? Паэт добра валодае формай, таму яму хапае навыву расцягнуць тэмы на некалькі апавядальных строф, але, па сутнасці, нічога, акрамя расцягнення гэтых далёка не самых нетрывіяльных сюжэтаў пра вайну, у вершах няма. Адзіны верш, які прэтэндуе на пераасэнсаванне, гэта «Урок скланення ў дзень Перамогі», падчас якога, дзякуючы філалагічнаму апарату, вайна разгледжана пад моўным вуглом (і тое: калі б словы «родны» і «склон» былі б выкручаны па-за межы іх філалагічных значэнняў, верш раскруўся б куды лепш).

Сур'эзны тон, які задае ў сваім адзіным тэксце Сяргей ЛЯВОНЦЬ ЕЎ, разбіваецца ўшчэнт з радком «Каму яшчэ ахвота ПАЎТАРЫЦЬ?». Такое штучнае карыстанне мемам у тэксце, дзе гэтага зусім не чакаеш, больш за ўсё іншае гаворыць пра густ аўтара і яго пачуццё меры.

У смешныя (на ўзроўні назваў) у сваёй нечаканасці адносіны з тэкстам А. Зэкава «Урокі скланення» ўступае тэкст Святланы ЯКУБОВСКОЙ «Не сталі на калені!». Зразумела, што «скланенні» ў абодвух аўтараў маюцца на ўвазе розныя, але ўсё ж. А галоўнае пытанне, пасля якога цяжка рухацца па апошнім верша, — гэта наколькі дарэчы сканструявана спалучэнне «вятрыска смерці». У тэксце няма аніякага камічнага эфекту, і гэта ў сваю чаргу прымушае адчуць сапраўдны жах за пачуццё слова аўтаркі, якая дазваляе сабе падобныя спалучэнні.

Цікава назіраць за тым, як падчас істотных грамадскіх зрухаў паэзія, адна з задач якой ісці ў авангардзе чалавечай свядомасці, пакідае сваіх праваднікоў у стане «адмененасці», безгалосымі і няправільнымі. «ЛіМ» падсвядома спрабуе адысці ад агульнапрынятых правілаў гульні, але тых крупінак крыку, што далятаюць да яго старонач, збольшага не хапае, каб пачаць на нешта ўплываць. З другога боку, калі гэта робіцца як прытрымліванне прыцыпу «мастацтва дзеля мастацтва», згодна з якім любое ўмяшанне чалавеча-бытавога аддалае мастацтва ад вынаходніцтва чагосьці сапраўднага, можа, тады і трэба прымусяць літаратуру (і ў прыватнасці паэзію) займацца сваімі справамі. Але ці кожны знак звыш — безумоўны знак прыпынку?!

Данііл ЛЫСЕНКА

Хітраспляценні

Нават людзі з самым крытычным мысленнем хутчэй за ўсё некалі верылі ў што-небудзь нерацыянальнае і невытлумачальнае. Следам за дзіцячай верай у цуды ідзе падлеткавае разуменне таго, што ў рэальным свеце здараюцца яны, як мінімум, рэдка і зусім не так, як мы гэта сабе ўяўляем. Магчыма, менавіта пошук страчаных цудаў і ёсць прычына папулярнасці жанру фэнтэзі ў падлеткавых колах. Зрэшты, многія праносяць пошук праз усё жыццё.

Як бы хто ні ставіўся да гэтага жанру, зразумела адно: страчваюць сваю папулярнасць ён не плануе — ні сярод пісьменнікаў, ні сярод чытачоў. Беларускія аўтары фэнтэзі актыўна скарыстоўваюць несправядліва абмінута ўвагай патэнцыял славянскай міфалогіі, надаючы ўжо багатаму на інтэрпрэтацыі жанру яшчэ адну нязвычайную галіну развіцця.

Другая кніга Аліны Длатоўскай мае назву «Арнаменты» і заяўлена як гарадское фэнтэзі, ролю пачвараў у якім адыгрываюць нячысцікі са славянскіх міфаў. Нягледзячы на надпіс на вокладцы «аповесць», на першы погляд кніга выглядае як зборнік апавяданняў, аб'яднаных галоўнымі дзеючымі асобамі. Адна частка тэксту — адна гісторыя, у якой кагосьці вырастаюць, а кагосьці — не. Пра персанажаў, якія непасрэдна вырастаюць і займаюцца, варта сказаць асобна, бо яны трымаюць цэласнасць сюжэта і, больш за тое, мусяць трымаць яшчэ і ўвагу чытачоў і чытачак. Падобны тандэм мы бачылі неаднойчы: халодны, зацяты, геніяльны, неверагодна прывабны герой з праблемамі з сацыялізацыяй і псіхічным здароўем плюс яго верны сябра і паплекнік, больш мяккі, больш добры, больш слабы і асяржжы. За плячыма арнаментальна Усевалада і Міхася стаяць адначасова і Шэрлак, і Ватсан ва ўсіх інтэрпрэтацыях, і менш папулярныя Азірафаэль і Кроўлі з «Добрых знакаў» Пратчэта і Геймана, і браты Вінчэстэры, і яшчэ бог ведае колькі падобных парачак. Аліна Длатоўская канкрэтна размяркоўвае іх ролі настолькі адпаведна характарам, ажно блытаецца — што было першым: персанаж або яго амплуа?

Усевалад і Міхась — Ваяр і Знахар. Такая расстаноўка сіл дазваляе шчыра пагуляць да са стасункамі персанажаў, стварыць колькі псіхалагічна складаных і вострых сітуацый, якія ў інтэрнэце прыхільнікі розных папулярных твораў называюць «шклом», і, адпаведна, даць патэнцыяльным чытачам і чытачкам неаблагу глебу для фанфікшну.

Але неабходна адзначыць, па-першае, што абодвум героям напісана раўназначная перагідсторыя. Дзякуючы гэтаму і збоўшага роўнай задзейнічанасці ў сюжэце, ніхто з іх не атрымліваецца «галоўнейшым» за сябра. Другое — аўтарка, відавочна, ладзіць ўсе свае гульні з персанажамі абсалютна свядома. Пра азнаёманасць пісьменніцы з масавай поп-культурай сведчаць шматлікія згадкі розных твораў з вуснаў розных персанажаў. Выпадковыя выратаванні галоўных герояў называюць іх тымі самымі братамі Вінчэстэрамі, а самі героі вяртаюць адзін аднаго з нябёсаў на зямлю словамі кштальту «Ты «Марвэл» пераглядзеў». Аліна Длатоўская забірае двух зайцаў адначасова. Рэцэпт стварэння папулярнага падлеткавага культпрадукту: харызматычныя галоўныя героі ёсць, спасылкі на папулярную культуру плюс пазнавальны сучасны свет ёсць.

Скручваюць асобныя апавяданні ў цэласную аповесць пачынаюць часткі, дзеянне якіх адбываецца пяць гадоў таму. Гэтыя раздзелы вельмі функцыянальныя. Яны расказваюць перагідсторыю кожнага з галоўных герояў і паказваюць іх знаёмства, з розных бакоў тлумачаць пабудову фэнтэзінага свету з неверагоднай колькасцю дэталей, а заадно абцяжарваюць і без таго траўміраваную псіхіку Усевалада яшчэ адным блізкастасункавым канфліктам. Тут адразу з'яўляецца шмат новых персанажаў, праз якіх раскрываюцца нюансы

падрыхтоўкі маладых Ваяроў да служэння Перуну на карысць балансу ў свеце. Восемдзясят адсоткаў Ордэна джэдаў і дваццаць адсоткаў Хогвартса, некалькі ступеней навучання, вобраз ідэальнага настаўніка і — адзіны абсалютна незразумелы персанаж. Міраслава — калега Усевалада па ваярскім цэху, якая толькі назірае за стасункамі Усевалада і настаўніка і заадно заховаецца ў настаўніка, а пазней канчаткова пераходзіць на пазіцыю другаснага персанажа. Магчыма, аўтарка імкнулася стварыць

погляд на сітуацыю збоку, але спроба асабліва ні на што ў кнізе не паўплывала. Гэтая частка аповеду ў выніку адчуваецца занадта перагружанай падрабязнасцямі святаўладкавання і ў нечым блытанай.

У Міхасёву лінію флэшбэкаў уключаецца куды больш рэальная праблематыка — жорсткасць і хатні гвалт над дзецьмі, крыху стыгмы на псіхічных захворваннях і звычайная чалавечая адзінота. Законы існавання магічнага свету тут тлумачацца з іншай пазіцыі і, адпаведна, куды больш хаатычна. Супрацьпастаўленне і галоўны, творастваральны канфлікт у «Арнаменты», на шчасце, больш складаны за дабро і зло.

У адным з апавяданняў Аліна Длатоўская ўпісвае ў свой наскрозь язычніцкі свет праваслаўную веру ў Бога, якая пры ўмове сваёй высокай шчырасці абараняе ад нячысцікаў не горш, чым прафесійныя замовы Ваяроў. Гэты аспект святабодовы згадваецца двойчы — яшчэ раз ён усплывае ў самым канцы твора ў надзвычайным кантэксце, так што да канца незразумела, якую частку ўяўнага свету «Арнаменты» ён займае.

Разбітасць на асобныя гісторыі, безумоўна, працуе на карысць лёгкасці чытання, але тут яна не жыццёва неабходная, бо пісьменніца добра перадае дынамічнасць дзеяння і стылістычна. Побытавыя апісанні і дэталі, хаця

і адыгрываюць у тэксце заўважную ролю, у асноўным аформлены ці хуткім пералічэннем, ці выступаюць тлумачэннямі да пэўных частак дыялогу.

У апошніх раздзелах дзеянне пачынае развівацца занадта хутка, быццам 160 старонак мы сядзелі ля вогнішча, а за апошнія 40 вугаль, што трапіў у траву, паспявае запаліць увесь лес. У канцы, па класіцы падобных твораў, адбываецца фінальная бойка. Кульмінацыйны момант твора за пару старонак перацякае ў развязку пры дапамозе старога добрага бога з машыны. У дадзеным выпадку — амаль што літаральна. Калі дагэтуль сцэны бітваў з нячысцікамі былі апісаны вельмі грунтоўна, то ў фінальнай бойцы згубіць нітку сюжэта вельмі лёгка. У пэўным сэнсе гэта можа перадаваць стан некаторых герояў, але ўсё ж такі, відавочна, героі ў ёй разумеюць болей, чым чытачы. Каб прасачыць за тым, хто дзе ўзнік, куды пабег, каго забілі, а каго — не, даводзіцца заўважна запавольвацца. Вялікае выратаванне зноў перадае прывітанне Гары Потэру і Зорным войнам, а пасля ўсё рэзка заканчваецца. Пісьменніца не дае хэпі-энду, але разам з тым увогуле няма ніякага «энду» — мы даведваемся, што адбылося з галоўным персанажам, а ўсе астатнія застаюцца хаатычна ляжаць на полі бойкі. Гэта можа значыць або тое, што аўтарка дапісвала свой твор вельмі хутка, або тое, што яна плануе працяг. Вельмі хочацца спадзявацца на другое, прычым не толькі дзеля ўражанняў ад кнігі.

«Арнаменты» атрымалі сваю назву таму, што магічныя закляцці, якія ствараюць нашы героі, выяўляюцца праз сімвалы нацыянальнага беларускага арнаменту і могуць сплітацца ў кампазіцыі. Гэтая дэталёва вельмі добра ўяўляецца візуальна і падмацоўвае адчуванне, што стваралася на працягу ўсёй кнігі, — вось бы кіно або гульні па гэтым творы. Распрацаваны аўтаркай свет занадта вялікі для двухсотстаронкавай аповесці, але хавае яшчэ дастаткова нераскрытага. Таму, калі на стварэнне франшызы пакуль немагчыма спадзявацца, застаецца паспадыравацца хаця б на кніжны працяг.

Дар'я СМІРНОВА

«І мой хайп, і мой грэх»

Думаецца, што мінулы часы, калі межы здаваліся ўмоўнымі і можна было без бюракратычных перашкод падарожнічаць па свеце? Кажыце, што рамантыка знікла і на змену рыцарскім учынкам прыйшла перапіска ў сацыяльных сетках? Лічыце, што паэты сярэбранага веку былі апошнімі, чые радкі яшчэ выклікаюць эмоцыі ў чытачоў? Што ж, вашы развагі, магчыма, цалкам слушныя, але перш чым рабіць высновы, варта пазнаёміцца з кнігай «Чорная архідэя» Паўла Міхалькевіча (Мінск, «Галіяфы», 2019).

Як лірычны герой свабодна пераадоўвае тысячы кіламетраў, дзелячыся ўражаннямі аб розных краінах і часах (Іспанія, Балгарыя, Галандыя, Японія — і нават Старажытны Рым), так і аўтар лёгка паводзіцца з формай выкладу гэтых уражанняў: рытмічная разнаволанасць, недакладныя і міжмоўныя рыфмы. Усё гэта дазваляе зразумець, што першасным з'яўляецца сэнс і наўмысная гульня з ім, а ўжо потым — фармальныя прыкметы:

Гэта з Вас я адлічваю
Анто Доміні
А нядаўна я бачыў
спакуслівы сон
Як мы кінулі ўсё: працу,
дом — і не
Шкадуючы з'ехалі жыць
у Барбизон

Вершы, у якіх з'яўляюцца жаночыя вобразы, спалучаюць

асцярожна-інтэлігентны зварот на «вы» і відавочны эратызм, яшчэ раз падкрэсліваючы шчырасць і адкрытасць аўтара:

На спінку венскага крэсла
У паўцёмры пакоя, паненка
Ружовая Ваша сукенка
Вось-вось палаяціць гарэзна

Здаецца, што ў кожным кутку свету ёсць тая цудоўная дзяўчына, якая паланіла сэрца паэта — і стала яго Музай, няздзейснай марай, якая так і застаецца вобразам, набываючы толькі ўяўную цэласнасць:

Якія далоні, танюткае
ў перлах запясеце
Пярсецёнак, што я падарыў
табе ўлетку
Не залатую хачу табе клетку
Кавалак хачу падарыць
лазурыйнага шчасця

Гартаючы «Чорную архідэю», заўважаеш, што ёсць там шмат прысвячэнняў. З іх асабліва вылучаюцца вершы, напісаныя Героргію Іванаву, і «Апошні санет Бродскага» (гучная назва — і ці не занадта смелая для аўтара-пачаткоўца?). Зварот да гэтых паэтаў падаецца натуральным, бо ў кнізе наогул адчуваецца ўплыў рускай эмігранцкай літаратуры, што ў спалучэнні з беларускай мовай і беларускім культурным кодам нараджае нешта адначасова вельмі блізкае і новае для айчыннага мастацтва слова:

Той безаблічны бязлюдны
бязважкі бульвар
Нашым стаў царствам
нябачаным і недасяжным
Цьмяны ліхтар, цьмяны ліхтар
Сведкам стаў нашым словам
і слабасцям нашым

Вядома, дэбютныя кнігі рэдка пазбаўлены недахопаў. Так здарылася і з гэтым зборнікам: часам сустракаюцца тут недарэчныя вобразы («Далоні сатру ў кроў аб струны»), штампы («Амстэрдам — гэта цэрквы, ровары // Галерэі, вафлі ды цюльпаны») ды ігнараванне граматыкі дзеля рытму («Глядзяць адно адному ў вочы сонна // Маё з Вамі неасэнсаванае ўчора // З маім без Вас бессэнсоўным сёння»). Не зусім абгрунтаваным здаецца і выкарыстанне ў некаторых тэкстах табуізмаў (аднак пра іх наўнясць папярэджвае вокладка з пазнакай «18+»).

Магчыма, гэта спроба пошуку свайго голасу і ўласнага стылю праз пераадоўленне і адмаўленне досведу здагэтай старэйшага пакалення, здзейсненай П. Міхалькевічам. І голас, і стыль гэты выразна прабываецца праз усе хібы. Напрыклад, у «Чорнай архідэі» сустракаецца цікавая форма (умоўна можна назваць яе «перапевам»), у якой пераклады папулярных замежных песень раптам ператвараюцца ў самастойныя аўтарскія вершы, дзе спалучаецца тое, што ўжо знаёма, з новай гісторыяй, іншым поглядам:

Мне страшна,
так страшна, дзяўчо маё
Замойклі птушыныя трэлі
Я стрэлю, дакладна стрэлю
Лепш апраметныя жорнавы
Дзяўчо, дзяўчо, не хлусі мне
Адкажы, дзе была ты ўчора
(Паводле «My girl» Курта Кабейна)

Яшчэ адна з характэрных рыс выдання — разлік на маладых інтэлектуалаў. Цяжка поўнасцю зразумець сэнс пэўных вершаў, калі вы дрэнна абазнананы ў геаграфіі, мастацтве розных формаў (музыка, кіно, літаратура — асабліва найноўшыя прыклады), гісторыі, лінгвістыцы:

Порах, нарцалаян,
лічынкі шаўкапрада
(Паішчы сабе потым
шалік Prada)
Бывай, пін-понг,
бар на Юаньдаду і

Ты, прынцэса Турандот, бывай!
Не забывай мяне і не крыўдуй
Пішы. Цяпер дамен мой
дом-бі-ўай

З аднаго боку, гэта стварае для чытача пэўныя перашкоды, з іншага — прымушае яго шукаць адказы на пытанні і дае магчымасць аўтару размаўляць на мове сучаснасці, не адкідаючы найлепшыя разумовыя і культурныя здабыткі папярэднікаў.

Агульны настрой кнігі неадназначны. Ёсць у ім няўрымслівае энергія — і заўважная стома, імкненне закахацца — і расчараванне ў пачуццях, адчуванне таго, што ўсё толькі пачынаецца, — і падвядзенне вынікаў. Але думка, якая суправаджае чытача падчас знаёмства з выданнем, вельмі простая:

Добра, калі табе трыццаць
І ты не падзяляеш людзей
на плебэў/патрыцыяў

Свабода — і жыццёвая, і творчая — з'ява, безумоўна, суб'ектыўная. Яе ўспрыманне можа выклікаць процілеглы ўражанні, абумоўленыя ўласным досведам, густам... ці нават надвор'ем. Пэўна, таму «Чорная архідэя» наўрад ці пакіне чытача абьякавым. Толькі трэба не спяшацца адразу вырашаць, як ставіцца да гэтай кнігі. Варта перачытаць яшчэ раз, каб адчуць сябе свабодным — ці хворым на «сіндром адрынутага».

Бажэна ГАНУШКІНА

Мікола МЯТЛІЦКІ

Мастак

Французскі мастак П'ер Сулаж, які адзначыў 24 снежня 2019 года сваё стагоддзе, усё жыццё малюе карціны толькі чорным колерам (з газет)

Усё на зямлі не так,
Не так і на небе зорным.
І свет малюе мастак
Адно толькі колерам чорным.

Кладзе за мазком мазок
На выставы палотны —
І чуе самоты крок,
І душыць адчай шчымотны.

Эпохі сваёй дзіця,
Заложнік сусветнай драмы.
І на палатне Жыцця
Няўцешлівы колер самы.

Ён вырас з пякельных бур
І гасне ў нябеснай стыні —
Асвенцім, і Арадур,
І прысак нямой Хатыні...

Ён, колер скразной тугі,
Запляміў даўно ўсё неба,

І ўжо мастаку другі,
Прасветлены, больш не трэба.

Такі ён, сучасны свет,
Міножны, а не мажорны,
З трагедыяў людскіх і бед,
І колер адзін — прачорны.

Зыначыць калі б яго! —
Задача надзвычай цяжкая.
І чорнага аднаго,
Каб сутнасць спасцігнуць,
Хапае.

Помнік «Шчасце»

У Крычаве слынным,
Што перажыў войны-напасці,
Стаіць адзіны
Помнік чалавечаму шчасцю.

Жаночыя рукі
Шар блакітны зямны
Узнеслі над плошчы брукам,
І ў промнях юнай вясны

Ён зіхаціць, праменны,
Кантынентамі кмечаны.
Час наш пасляваенны
Годна увекавечаны.

Мы здабылі волю,
Паднялі краіну з руін
І з кожным днём усё болей
Чуем шчаслівых хвілін.

Грозага свету страсці
Са шляху нас не саб'юць,
Помнік жаданаму шчасцю
Сэрцы нястомна куюць.

***

Я з Трэптаў-парка вас памянуць
прыйшла,

Дзеці забітыя з вёскі Ала.
Ваши суайчыннік з агню вынес мяне,
А вам давалося жывымі
згарэць на вайне:

***

я складала сябе
упоерак і ўздоўж
хацела кампактнай быць
змяшчацца ў валіжку
каб не ствараць ніякіх турбот
не выклікаць

раздражнення
быць зручнай і радаваць вока
але колькі я ні складала сябе
упоерак і ўздоўж
нешта заўсёды выціналася:

левая нага валоссе ці думкі
вы занадта нязручная
на мытні могуць узнікнуць пытанні
і я заставалася пасярод
тэрміналу
платформы
перона
амаль ідэальная
трошкі і дасканалая
без хвіліны ўзорная
чакаць новай валізкі
з надзей што ў гэтую я дакладна ўвайду
я ўжо пастараюся
навучыся не дыхаць каб не псаваць аб'ёму
можа нават адрэжу левую нагу

Фота Кастуся Дробава.

Мае суайчыннікі гэтае здзеялі зло,
Да вызвалення некалькі крокаў было.

Фашысты з цынзізмам кулямі секлі вас,
Ранак крываваы ў мёртвых вачах пагас,
Нават і кроплі спагады не мелі яны,
Хіжыя д'яблы хіжай пражэрнай вайны.
А я, узнятая дужым парывам рукі,
Прыпала шчакоў

да салдата гарачай шчакі,
Пачула душою маленькай дзіцячай сваёй,
Што ён не жадае аддаць мяне той,
што з касой,
У вочы зірнуў і ўсміхнуўся, адкуль захінуў
І мне на жыццё неад'емнае права вярнуў.

І я ацалела як кветка між чорных руін.
Падняўся, ажыў гаманліва-вірлівы
Берлін,

У парку у бронзе на дужай
заступнай руцэ
Трымае малую з усмешкай жывой
на шчацэ.

Я вырасла,
годна дарогай жыццёвай прайшла...

І вось перад вамі я сёння, ахвяры Ала.

Прыйшла я, каб жорстка сказаць
праўду гучную тым,
Што лютасці хіжай усёўрапейскі уздым
Пачулі — хай ступаць услед

і стары і малы
На вокрыкі смерці забітае вёскі Алы,
Хай сэрцы аглухлыя жудасны плач
скалане!

Дзяцей іх набілі ў Але,
але
Ва ўсеахопным каварным зле
Яны ўратавалі мяне...

Клаўдзіі Іванаўне Пятровай — цешчы Івана Мележа

Вы сталі матуляй сардэчнай
вялікаму сыну,
Якога вайны лёс суровы прывёў на чужыну.

каб потым пачуць:
ведаеце — трэба было адразаць правую

amores perros

мне прыносілі чакаляду
дарылі сукенкі
нават здаралася кветкі
прысвячалі вершы
а я хацела сабаку
мне казалі што я прыгожая
незвычайная добрая
і разумная
я не верыла і толькі злавалася
бо хацела сабаку
тыя што прыносілі чакаляду
дарылі сукенкі і прысвячалі вершы
браліся шлюбам разводзіліся
хтось паміраў
а я ўсё хацела сабаку
і як у астрыд ліндгрэн
казалі яны
малыш навошта табе сабака
мы ж лепш за сабаку

у нявер'і прымружвала я вока
і далей сядзела на падваконні
думаючы пра сабаку
якой ён пароды

З дачкою і ім падаліся у край невядомы
І век дажывалі далёка
ад роднага дома —

Світала тут позна, а там жа —
віднела зарана.
Імкнулася сэрца як птушка
да Бугуруслана.

Ды вы не вярнуліся.
Клопатна з самага ранку
Век кашу варылі хварушчаму
зцяцку Іванку.

Са стосам рэцэптаў ішлі
да бліжэйшай аптэкі,
Прыносілі гоіныя,
вечна патрэбныя лекі.

І Госпада ў шчырых,
прачулых прасілі малітвах,
Каб доўгай была за жыццё,
пераможнаю, бітва,

І выспелі творы,
і вырасла донька-малеча,
Пазбыўся хваробы і духам
акрэп чалавечым.

І слава, здабытая творчым
пакутлівым потам,
Ступала за ім на жыцці доўга-доўга...
Не потым.

І Ліда, дачка, не каўтала
слязін удавою...
Былі вы ягонаю заступніцай
мудрай сіваю.

І я Вам удзячны,
жанчыне з чужыны, матулі,
Што сэрцам глыбокім усю Беларусь
гэтак чулі,

Таму пасаблялі устаць
у гады ліхалецця,
Хто ў небе Айчыны
нязгаснаю зоркаю свеціць.

вясёлы або з меланхоліяй
ці трэба яго вычэсваць
чым карміць
ува што ён любіць гуляцца
ці патрэбна дрэсура
ці разумее без слоў
проста гледзячы мне ў вочы
і аднойчы
па дарозе з басейна я пачула
як за мною бяжыць нехта
прабач што так доўга цябе шукаў
мы абняліся і ён распусціўся
самай гаючай пігулкай
затапіўшы сабой кратар
што зёўраў унутрох
мой сабака
мая самалюбоў

***

там дзе растуць дрэвы
мне не патрэбны аркестры
і прыёмачы з патэфонам
мне не патрэбны
бо

там дзе растуць дрэвы
ёсць ультракароткія хвалі
і звышдоўгія хвалі
абавязкова там ёсць

яны выпраменьваюцца з дзюбаў
мабільных радыёстанцый
гучаць адначасова
без хрыпласці пераашкод

вось тут разважаюць пра гнёзды
а тут пра культуру палётаў
якое ў модзе пер'е
і як здабыць чарвячка

і раптам я зразумею
тое што для мяне песні
для птушак будзённыя справы
размовы так ні пра што

і можа быць там дзе растуць дрэвы
усё ж неабходны аркестры
каб мы слухалі птушак
а птушкі слухалі нас

Вольга ГАПЕЕВА

***

рукі мае абапіраюцца аб дрэва
на якім ляжыць іншае белае дрэва
у якім трэцім дрэвам
пра гэта пішу

стол нататнік аловак

вакол мяне памяць цэлага лесу
ува мне дрывасека памяць
памяць шамана
і памяць таго першага дрэва
што я абдымала ў бабуліным садзе
аддаючы боль і словы
і беручы цяпло
пакуль не ссеклі яго
бо яблыкаў больш не давала

практычнае існаванне
калі прыгажосць мераецца карысцю

ведаеш
дрэва
яны і да сябе ставяцца так жа
майструюць адно з аднаго шафы
выкарыстоўваюць іншыя як дзверы
будуюць з сябе клеткі
калі ўсё што ім трэба
прыціснуцца цэлам да цэла
каб узгадаць што не самотна
у гэтым лесе вырубленых людзей

Алена БРАВА

Быць падобнай на чалавека

У маленькім нямецкім мястэчку ў гандлёвай зале гіпермаркета сядзіць на белым скураным пуфе жанчына і горка, няўцешна плача. Рагі тушы на расчыраваным твары. Кофтачка са стразами. Моцна палітая лакам прычоска. Вакол яе мітусяцца прадавачкі, на англійскай і нямецкай мовах пытаюцца, што здарылася. Жанчына не рэагуе. Нібыта глухая і нямая да таго ж. Нарэшце хтосьці з наведвальнікаў — іх няшмат, у асноўным прыезджыя, будны дзень, — ацаніўшы яе прыкід, звяртаецца па-руску: што здарылася — скралі грошы, дакументы?

Жанчына падымае вочы. Паказвае на штосьці перад сабой і спрабуе адказаць, але рыданні душаць. Група спачувальнікаў глядзіць навокал, хоць выдатна ведае, што там убачыць. Другі паверх крамы памерам з невялікае футбольнае поле. Тут толькі абутак, жаночы, мужчынскі — на іншай частцы гэтага поля. На паліцах шэрагамі выстраіліся туфлі, басаножкі, балеткі, чаравікі, лоферы, макасіны, боты, паўбоцікі, красюўкі, кеды. На абцасах класічных, прастакутных, абцасах-слупках, абцасах-конусах, на клінападобных абцасах, на пляскастых, як сырнікі, венскіх, на абцасах-чарачках, на шпільках і «штылетах», на выгнутых вонкі абцасах і на скошаных каўбойскіх, на масіўных абцасах-трапецях, а таксама — на платформах, танкетках, на пляскатай падэшве. Якіх заўгодна фасонаў: ад строгай класікі да вытанчанага вярчэння і авангарда, упрыгожаных на люты густ і фантазію: кутанямі, стразами, кнопкамі, пацеркамі, каманямі, спражкамі. З усіх магчымых матэрыялаў — скуры, замшы, джынсы — і, зразумела, усіх колераў: ад малочна-белага да мокрага асфальту і антрацыту. Ну, і чаго тут галасць, як быццам у цябе скралі жыццё?

Жанчына, высмаркаўшыся, пачынае гаварыць. Па-руску, але з акцэнтам: беларускім ці ўкраінскім — слухачам няма ахвоты разбірацца. Яна з правінцыйнага гарадка, за мяжой упершыню. Калі выходзіла замуж у восемдзесят дзвятым, ёй выдалі талонны ў салон для маладажонаў, на талон можна было выбраць дзве пары добрага абутку (у звычайных крамах такога не выкідалі). Ёй спадабалася бэзавява басаножкі на высокіх абцасах — яна ж каратканогая. Маці ёй заўсёды казала: каб быць падобнай на чалавека, ты павінна насіць абцасы, але ім з жаніхом ледзьве хапіла грошай на сукенку і абавязковыя белыя туфлі (жаніх таксама быў не той, але замуж было пара). З самага пачатку ўсё пайшло не так, муж піў па-чорнаму, на працы закурываў у воблаку гаручых пароў, яна адна гадала хлопчыка, не губляла надзеі зноў выйсці замуж, а калі на стадыёнах сталі гандляваць сапраўднымі мадэльнымі басаножкамі, якія каштавалі дзясць яе заробкаў, пачала ашчаджаць грошы, бо верыла: надзене правільны абутак на свае няправільныя ногі, і надзідзе шчасце, жыццё яе і сына крута зменіцца. Яна эканоміла на самым неабходным і купляла боты з натуральнай скуры, купляла туфлі-лодачкі. З абуткам у яе быў поўны парадак, але ўдача прыходзіла да іншых. Затое з часам яна стала нядрэнна зарабляць, і цяпер можа сабе дазволіць любую мадэль, але жыццё прайшло, дый прыгожае ўжо не надзене. Яна двойчы на абцасах ламала нагу — адну і тую ж, у адным і тым жа месцы! Жанчына выцягвае правую нагу — відаць, што ступня

крываватая, костка дэфармаваная — на такую — толькі тапкі. Вунь яны, кажа жанчына, дакладна такія, як у салоне для маладажонаў, а было мне тады дваццаць.

І глядзчы гэтай сцэны нарэшце разумеець, на што яна паказвае. На паліцы перад жанчынай стаяць найлягчэйшыя, на тонкіх раменьчыках, нібыта крылатыя, басаножкі таго пшчотна-бэзавага адцення, якое бывае пасля навалыніцы ў аблокаў, калі знясіленыя хмары ўжо апалі пенай па краях гарызонту, паветра насычанае азоном, а пад самым нябесным купалам, афарбаваным у ружова-палевыя тоны, носяцца шчаслівыя ластаўкі.

Віта і Танат

Ён не ўставаў ужо шэсць гадоў, але ўсё ніяк не мог памерці: магутны арганізм, які вынес нягоды ваіны, да таго ж вельмі хацеў жыць. Яна, наадварот, марыла пра смерць, хоць і была нашмат маладзейшай за яго, але здавала хутчэй: прагрэсіравала цукроўка. Калі яна аслепла і ўжо не магла даглядаць мужа сама, яго сыны-бізнесмены — яна была другой жонкай — нанялі сядзелку, пра якую ёй было вядома толькі тое, што ў яе нізкі, як у мужыка, голас і цяжкія крокі.

Менавіта сядзелка, на яе думку, скрала партсігар — сярэбраны, з арлом на вечку. Яна не знайшла гэтай каштоўнай рэчы ў тайніку, пра які, акрамя яе і мужа, не ведаў ніхто. Пра гэта тут жа распавяла сынам ветэрана, але тыя нечакана прынялі яе, законную жонку, выгнаць з хаты. Яна патэлефанавала ў міліцыю, але і там не сталі з ёю размаўляць, палічыўшы вар'яткай.

Усюды, куды яна тэлефанавала і спрабавала распавесці аб крадзяжы — сацыяльнай службы, рэдакцыя тэлеканала, выканкам, — ёй намякалі, што яна не ў сваім розуме. А яна здзіўлялася, чаму ніхто не кідаецца ёй на дапамогу, — прывыкла, што муж-палкоўнік тэлефанаваў, куды трэба, і ўсё вырашалася як бы само сабой: ад рамонту бачка ў прыбіральных да прыбайкі да пенсіі. Яна ўсім падрабязна распавядала пра сваё здароўе, скардзілася на сядзелку-зладзейку. Не ўмела размаўляць з чужымі, быць прыемнай і не назаліць. Муж узяў яе маладой, патрабаваў, каб займалася домам, не дазваляў працаваць. «Вы атрымаеце пісьмовы адказ, Віталія Алегаўна, а зараз не перашкаджайце».

Знайшла таблеткі снатворнага. Атруцілася. Яе адкачалі. Цяпер яны ляжалі ўдваіх, але асобна: Танат у сваім пакоі (да яго прыходзіла платная сядзелка дзядей-бізнесоўцаў), Віта ў сваім закутку (яе наведвала бясплатная, з сацыяльнай службы). Калі абедзве сыходзілі, яна ляжала ў цішы, думала пра адзінае слова, надрапанае (пэўна, нажом) ранейшым гаспадаром партсігара на ўнутраным яго баку. Гэтае слова, з трыма пыгальнікамі, яе гераічны муж лічыў сведчаннем імкнення фашысцкага ваякі да перамогі, яна ж — распачы чалавека перад бессэнсоўнай мясасечкай, у якую яго кінулі. У думках яна паўтарала тое слова, схаванае калісьці пад фотакарткай жанчыны з усмешлівым тварам, фотакарткай, якую адважны лейтэнант Танат Агіеў са здзіўленнем знайшоў замест папяросты на партсігары забітага ім фрыца. «Wann???» Калі ж, калі?

Соты корак ад шампанскага

Ад працы ёй дасталася аднапакаёўка ў новым доме з ЗАГСам, акно выходзіла

Соты корак ад шампанскага

Пяць кароткіх аповедаў

акурат на парадны ўваход. Трыццаць гадоў яна назірала з вышыні свайго другога паверха, як пад'язджаюць прыбраныя машыны і вясельныя працэсі крочаць па свежапасыпаным мішурай асфальце. Службовы ўваход ва ўстанову быў са зваротнага боку, і некаторыя пары, зрабіўшы жыццёвае кола (з заездам у радзільню), вярталіся ў ЗАГС са двара, каб падаць заяву на развод. З акна яе кватэры гэтага відаць не было, затое выдатна — як на пляцоўцы перад ЗАГСам шчаслівыя маладыя адкрывалі шампанскае.

І корак страляў у паветра.

У акно яе кватэры раз-пораз заляталі тыя коркі ад шампанскага. З часам гэта стала моцна раздражняць. Тым больш што замуж яна не выйшла, затое выйшла на пенсію. Яна падбірала корак і кідала яго з-за шторы прыцэльна ў жаніха і нявесту, у думках суправаджаючы пажаданнямі. Вось гэтая, з вэлюмам, як фіранка, — каб ты выкінула на трэцім месяцы. Вось той кудлаты няхай пачне здраджваць сваёй мегеры ў акулерах і сядзе да маладой. Вось гэты, з гальштукам-матыльком, бач ты, — каб сеў п'яны за стырно і збіў бабулю на пераходзе. А вунь тая курва ў кароткай сукенцы сама каб спілася. Ну і гэтак далей. Часам корак трапляў у цэль, але маладыя думалі на каго-небудзь з гасцей і рагаталі.

Потым яна пачала пісаць скаргі на брыду, што тварылася пад акном: а раптам ёй коркам выб'юць вока? Прыходзілі камісіі, раілі не адкрываць акно падчас цырымоні, зацягнуць сеткай, абмяняцца нарэшце. Абмяняцца? Яшчэ чаго — хай ЗАГС пераняць! Вырасыла збіраць коркі, што заляталі ў кватэру, і калі набярэцца сто штук, пайсці на прыём да мэра. Прад'явіць гэты рэчодок немагчымасці жыць у пякельных умовах.

І вось соты корак быў пакладзены ў пакет. (Некалькі дзясяткаў яна падбрала на вуліцы пад акном, але ж гэта сутнасці справы не мяняе, праўда?) Прыціскаючы пакет да грудзей, нібы дзіця, перасякла пласччу і ступіла на зебру. Тым часам з рэстарачыі выйшаў мужчына нападпітку, плянуўся за стырно. Пажылой дамы на пераходзе ён не заўважыў. І яна не ўбачыла (а калі б убачыла — не пазнала б) колішняга жаніха з гальштукам-матыльком, у якога трапіў корак з яе вясельнага пажаданнем — і вось яно збылося. Хуткая пад'ехала, цела пагрузілі на насілі. Даішнікі падзівіліся распыпаным на дарозе коркам ад шампанскага.

А адзін корак адляцеў да ганка паштамта. На яго наступіла начальніца важнага паштовага аддзела, павалілася і моцна выцялася. За час бальнічнага яна раптам усвядоміла, што ёй да немагчымасці абрыдлі скандалы з мужам, яго хамскае да яе стаўленне. Яна скасавала шлюб, размянула кватэру і пераехала ва ўтульную аднапакаёўку над ЗАГСам. Кожную раніцу расчыняе акно і думае пра тое, якая яна шчаслівая. Вясельныя працэсі яе ні не раздражняюць.

Доктар ад багіні

Ляля была старэйшая за свайго брата Льва роўна на сем хвілін — выскачыла першая, пакуль іх маці добра пастаўлена голасам медыцынскага начальніка давала каманды акушэркам. Потым жартавалі: Лёва джэнтльмен, даму прапусціў наперад.

Маці працавала ў гарадскім адзеле аховы здароўя. Была галоўным доктарам, прычым выдатным. Магла, рэзка

абсадзіўшы сакратарку, увайсці да старшыні выканкама і стукнуць кулаком па сталю, патрабуючы пабудаваць дзіцячую бальніцу. Калі Ляля сказала, што паступаць у медыцынскі не будзе, маці ўдарыла па сталю дошкай для разбірання мяса — любімы кубак Лёвы скочыў на падлогу. На гэта Ляля дала сіметрычны адказ: сабрала чамадан і ляснула дзвярыма так, што пасыпалася тынкоўка. Затое Лёва лекарам такі стаў — траўматолагам. Потым жартавалі: Лёва — доктар ад багіні, ад Розы Самуілаўны.

Лёва так і застаўся з мамай. Да жанчын дакранаўся, толькі калі пальпаваў або накладваў гіпс. Адзіная яго дзяўчына, па прафесіі медсястра, мамай была забраканая на падставе таго, што бабуля гэтай медсястры незадоўга да рэвалюцыі ў мяснотнай краме сказала маці Лёвінай мамы, а Лёвінай бабулі, што яна, мама Лёвінай мамы, — распусніца. «Прыйдзе час, ты запомні, што я табе зараз скажу, і табе няма каму будзе падаць кубак вады», — прадрала братаў Ляля.

Гэта не спраўдзілася: Ляля падае.

Калі мама паміралася, Лёва разумее, што — усё, канец, але рабіў штучнае дыханне да апошняй хвіліны. Па правілах, як у падручніках, — брыгада хуткай глядзела з цікавасцю.

Аднойчы муж Лялі наведваў Іерусалім. Хадзіў па кірмашы, і тут яго хтосьці крадуць за локаць. Павярнуўся — медсястра, з якой Лёва ледзь не пабраўся. Замужам, панараджала дзяцей. «Як там Лёва?» Муж Лялі сфатаграфавал яе на тэлефон. «Табе з фрыкадэлькамі ці з печанню?» — крыкнула з кухні Ляля, але Лёва не адказаў.

Ён глядзеў на фатаграфію і плакаў.

Вялікая любоў да лато

У яе адсутнічала патрэба мець уласнае меркаванне — яна больш давярала чужому нават у дробязях, бо лічыла сябе за нішто. Ёй ніхто ніколі не даваў падставу думаць, што яна — чалавек, досыць значны і каштоўны для таго, каб рабіць выбар, — зразумела, акрамя наступнага: згатаваць на вярчу катлеты або амлет, надзець касцюм або сукенку, запарыць гарбату зліненую або чорную з лімонам, нарадзіць ці зрабіць аборт. Апошняе, зрэшты, таксама было не цалкам у яе кампетэнцыі — рашэнне заставалася за мужам. Ён любіў, жартуючы, напяваць, што ў іх сям'і пануе «оренбургскі пухоўны мирок» (быў родам з Арэнбурга).

Калі ж пры ёй на працы — часцей гэта здаралася менавіта на працы — выказваліся два супрацьлеглыя пункты гледжання, яна, няшчыра і слаба ўсміхаючыся, спрабавала пагадзіцца з кожным.

Але здаралася і нечаканае: у яе раптам выяўлялася Сваё Меркаванне — наконт чаго-небудзь далёкага ад дому і сям'і, нават адцягненага. Ніхто пра гэта, аднак, не здагадаўся: яна ніколі не агучвала Меркаванне, а казала тое, што ад яе пачуць хацелі, бо баялася выклікаць незадаволенасць або, барані бог, падмануць чыісьці чаканні. Да таго ж пра Сваё Меркаванне яна хутка забывалася, бо ёй, па сутнасці, быў аб'яваўся яго прадмет, аб'яваваея нелюбімая праца, аб'яваваея муж, п'яніца і здраднік, і зладзеватыя дзеткі, бо нічым, акрамя лато, яна па-сапраўднаму не цікавілася.

Калі ўсе клаліся спаць, яна да азвярэння, да крывавых мазалёў на пальцах, сама з сабой гуляла ў лато!

Зразумела, на кухні.

Папулярызацыя гістарычнай навукі

Адразу дзве тэматычныя канферэнцыі зладзілі апошнім часам прадстаўнікі выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», прэзентаваўшы гэтакім чынам свае выданні. Першая з іх прайшла пад назвай «Беларусь. Трагедыя і праўда памяці» ў прэс-цэнтры Дома прэсы. Кніга, якая выйшла ў аднайменнай серыі зусім нядаўна, — «Асіповічы: трагічныя старонкі».

Выданні гэтай серыі, распачатай у 2018 годзе кнігай «Хатынь. Трагедыя беларускага народа», распявадаюць пра месцы масавага знішчэння нацыстамі ваеннапалонных і мірных жыхароў, партызан і падпольшчыкаў на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Пры падрыхтоўцы кожнага з іх выдавецтва супрацоўнічае з Інстытутам гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук, Нацыянальным архівам, Нацыянальным гістарычным архівам, Беларускім дзяржаўным архівам кінафотадэкаў, Беларускім дзяржаўным музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, Упраўленнем па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войнаў Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь, Міністэрствам абароны, Дзяржаўным архівам Мінскай вобласці, абласнымі і раённымі гісторыка-краязнаўчымі музеямі ды іншымі арганізацыямі.

— Кожная кніга — гэта грунтоўная даследчая праца, — звярнула ўвагу дырэктар выдавецтва Вольга Ваніна. — Спрычыніліся

ўсе гэтыя ўстановы, прадставілі патрэбную інфармацыю. Штосьці з гэтага ўжо вядома, аднак для некаторых кніг звесткі збіраліся па крупінках, з нуля. Але і на месцах ёсць энтузіясты, краязнаўцы, неабякаваныя, якія ідуць у архівы, апытваюць яшчэ жывых выдавочцаў, шукаюць сляды і знаходзяць новыя імёны загінулых.

Шосты том — «Асіповічы: трагічныя старонкі» — расказвае пра знішчэнне нямецка-фашысцкімі захопнікамі мірнага яўрэйскага насельніцтва Асіповіцкага раёна. Аўтар Неаніла Львоўна Цыганок — гісторык, педагог, краязнаўца Магілёўскай вобласці — займаецца гісторыяй Халакосту ў Асіповіцкім раёне з 2006 года. Дзякуючы яе дзейнасці сталі вядомы дзясяткі імёнаў ахвяр генацыду. У кнізе змешчаны спіс са 176 прозвішчаў, які раней нідзе не публікаваўся. Многія старонкі прысвечаны гісторыі Асіповіч і былых мястэчак на тэрыторыі раёна, дзе традыцыйна жылі яўрэі, якія сталі ахвярамі генацыду. Адзначаецца, што жывых сведкаў амаль не засталася.

Міхаіл Нікіцін, рэдактар серыі «Беларусь. Трагедыя і праўда памяці», зазначыў, што вартасць кнігі «Асіповічы: трагічныя старонкі» — у вывераных навуковых тэкстах і нагляднасці:

— Кніга створана дасведчанымі людзьмі — навуковымі работнікамі з вялікім стажам. Некаторыя з іх працавалі над гэтай тэмай дзесяцігоддзямі. Але эмацыянальна гэта вельмі цяжкая справа, бо ўкладальнікі ўсё прапуськалі праз сябе. У кнізе шмат фатаграфій, якіх мы пастараліся размясціць як мага больш. Мэта — захаваць памяць пра трагедыю мільёнаў людзей у часы Вялікай Айчыннай вайны.

Выданне са 128 старонак, праілюстраванае гістарычнымі і сучаснымі фатаграфіямі, фотакопіямі архіўных дакументаў, выдадзена на рускай і англійскай мовах і прызначана ўсім, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

Серыя будзе працягнута, і зраз збіраецца матэрыял па Магілёўскай і Віцебскай абласцях, Брэсцкім гета. Вольга Ваніна таксама праанансавала выхад кнігі з рабочай назвай «Мінск: адроджаны з пекла, накіраваны ў будучыню». У гэтым выданні будуць змешчаны фатаграфіі пасляваенных і сучасных відаў Мінска для таго, каб паказаць, як сталіца адраджалася пасля вайны.

— Акрамя вывучэння невядомых старонак нашай гісторыі, не менш важна не выпускаць з-пад увагі пытанне папулярызацыі ведаў пра Вялікую Айчынную вайну, —

адзначыў дырэктар Дзяржаўнага мемарыяльнага комплексу «Хатынь» Артур Зельскі. — Менавіта даступнай мовай трэба даносіць да абыяцеля факты нашай гісторыі. Відавочна, што сёння агульны ўзровень кніжнасці ў грамадстве панізіўся. А гістарычны пошук бясконцы.

Другую прэзентацыю ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры арганізатары прысвяцілі музычна-культурнай спадчыне беларусаў. Падчас размовы былі прадстаўлены кнігі «Кампазітары Беларусі» (серыя «Вялікія

сэбраны сем перакладаў лібрэта опер Манюшкі на беларускую мову: «Ідылія» В. Дуніна-Марцінкевіча, «Галька» У. Вольскага (двух- і чатырохактовыя рэдакцыі), «Латарэя», «Карманьёл, альбо Французы любяць жартаваць» А. Корвіна-Мілеўскага, «Слова гонару» («*Verbum nobile*») і «Страшны двор» («Зачараваны замак») Я. Хяцінскага. Кніга знаёміць з кароткімі нарысамі жыцця чатырох лібрэтыстаў, расказвае падрабязнасці з гісторыі беларускіх пастановак опер, змяшчае афішы іх прэм'ер і ўнікальныя фотаздымкі. Аўтарамі сталі прафесар Віктар Скоробагатаў і кандыдат мастацтвазнаўства Святлена Немагай.

З'яўляюцца ў «БелЭН» кнігі пра музыку і для дзяцей. Так, у серыі «Гісторыя для школьнікаў» пабачыла свет выданне «Міхал Клеафас Агінскі». Другая кніга для школьнікаў — «На чым іграе музыка» (серыя «Беларуская дзіцячая энцыклапедыя»).

— Прыемна, што выдавецтва звяртаецца да акадэмічнай музычнай навукі і да кірунку папулярызацыі імёнаў, з'яўляюцца ў музычнай культуры, — адзначыла Святлена Немагай. — Доўгі час яна ўвогуле не была даследавана, асабліва што тычыцца XIX і папярэдніх стагоддзяў. Гэта вялікае поле для даследчыцкай дзейнасці, і існуе яшчэ шмат звестак, не вядомых шырокаму чытачу. У будучыні наша музычная культура зайграе ўсімі фарбамі.

Юўгенія ШЫЦЬКА

і знакамітыя людзі беларускай зямлі») пра творцаў XX стагоддзя Мікалая Аладава, Яўгена Лебава і Сяргея Картэса, «Арганы Беларусі» пра шматвяковую арганную культуру і 123 арганы, што захаваліся ў краіне, а таксама «Лібрэта опер Станіслава Манюшкі». У выданні

Напісанае сэрцам застаецца

Кнігавыдавецкая справа ў часы абмежаванняў не толькі працягваецца, але і можа здабываць дадатковую ўвагу і запатрабаванасць, бо тое, што каранавірус прымусяў многіх вярнуцца да чытання кніг — не зусім чуткі. Так ці інакш, кнігі працягваюць выходзіць, а выдавецтвы плануюць наступныя кнігі.

Дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь Бадак падчас прэс-канферэнцыі ў Доме прэсы распавёў пра некаторыя навінкі выдавецтва.

На пачатку сваёй прамовы ён згадаў словы дырэктара расійскага выдавецтва «Художественная литература»: «Мастацкую літаратуру дагэтуль корміць Пушкін». Сэнс гэтых слоў зразумелы: маецца на ўвазе найперш камерцыйны бок існавання літаратуры, відавочна, што класіку набываюць і чытаюць больш, чым сучасную літаратуру. Алесь Бадак падкрэсліў, што беларуская класіка корміць нас найперш у духоўным плане. Ён згадаў конкурс «Жывая класіка», на якім школьнікі кожны год чытаюць са сцэны вершы і прозу. Многія з іх самі выбіраюць для чытання творы, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне. І тое, як яны чытаюць, вельмі моцна крапае, прымушае ўбачыць трагедыю вачыма сённяшніх школьнікаў. Пасля

гэтага разумееш, што ніякая бульварная літаратура не заменіць класікі, упэўнены пісьменнік.

У «Мастацкай літаратуры», безумоўна, выходзяць кнігі, прысвечаныя Вялікай Айчыннай вайне. Гэта добра знаёмыя творы Васіля Быкава «Знак бяды», «Жураўліны крык», «Абеліск», што выйшлі ў серыі «Напісанае застаецца». Дзевятнаццаты том серыі «Залатая калекцыя беларускай літаратуры» сабраў творы 50 паэтаў, якія пісалі падчас Вялікай Айчыннай вайны.

Зусім нядаўна адбылася прэзентацыя ўнікальнай кнігі — «Мы жылі ў буднях барацьбы». Фактычна гэта франтавыя дзённікі пісьменнікаў Міколы Лобана, Антона Алешкі, Пятра Валкадаева і Вісарыёна Гарбука. Гэтыя запісы з'явіліся, нягледзячы на ўсе складанасці ваеннага часу, і цяпер дайшлі да выдання, каб захаваць унікальныя звесткі пра час ваенных дзеянняў. Такі дакумент нельга замяніць ні адным мастацкім творам, лічыць Алесь Бадак.

І сёння ёсць аўтары, якія пішуць на тэму вайны, у тым ліку і ў мастацкай літаратуры. Але самая каштоўная тая, што біяграфіямі аўтараў дакументальна звязана з вайной, разважае дырэктар выдавецтва. Адна з такіх кніг таксама прэзентавалася на прэс-

канферэнцыі — «Песня роднай зямлі» Алеся Казека. «Калі да нас трапіў рукапіс Алеся Казека, я зразумеў, што такі твор не напісаў бы чалавек, у якога ў сям'і не было драмы. Гэта працяг тых кніг, пра якія я гавару. Таксама своеасаблівы мастацкі дзённік. Я стаўлюся да сучаснай паэзіі як чытач вельмі дэмакратычна, люблю розныя пошукі ў паэзіі, розныя кірункі. Але тое, што напісана сэрцам, — самая жывучая мода», — адзначыў А. Бадак.

Кажуць, што зараз час непаэтычны і чытачы да паэзіі звяртаюцца рэдка. Алесь Бадак упэўнены, што гэта не зусім так. Усё залежыць ад аўтара і ад таго, як выдаць кнігу. З 2018 года ў «Мастацкай літаратуры» выходзіць серыя «100 вершаў», серыя беларускай класікі. Гэта сумесны праект з Нацыянальным мастацкім музеем: карціны з фондаў музея выкарыстоўваюцца пры афармленні кніг. «На складзе серыя не тое, каб зусім не затрымліваецца, але ніколі не ляжыць доўга», — дзеліцца Алесь Бадак. Гэта тыя аўтары, якія прынеслі вядомасць беларускай паэзіі нават за межамі Беларусі яшчэ ў XX стагоддзі. Апошнія з кніг, што выйшлі ў гэтай серыі — «Беларуская песня» Уладзіміра Караткевіча і «Запаветнае» Петруся Броўкі.

Яшчэ адна адметная навінка выдавецтва — кніга «Дыскрэтны падыход да назірання жыцця» Аляксандра Радзькова, што выйшла ў маладой серыі «Люстэрка лёсу». Гэта мемуарная проза, дзе аўтар раскрывае гісторыю свайго кар'ернага і жыццёвага шляху асобнымі эпізодамі і разважанымі.

Паводле звестак сайта «Мастацкай літаратуры», таксама за апошні час былі выдадзены раманы старшынні Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалая Чаргінца «За секунду да выстралу» ў перакладзе Алеся Марціновіча, зборнік вершаў Валерыя Казакова «Флейта травы», перакладзены на беларускую Янкам Лайковым, Таццянай Сівец, Юліяй Алейчанкай, Віктарам Шніпам, Алесем Бадаком.

Падчас прэс-канферэнцыі Алесь Бадак таксама падзяліўся задумкай: у выдавецтве запланаваны выхад новай серыі кніг пад назвай «Час паэзіі». Ніякіх падрабязнасцей пра змест серыі пакуль агучана не было, але дырэктар выдавецтва адзначыў, што некалькі кніг з'явіцца ўжо сёлета. З найбліжэйшых навінак — па звестках сайта выдавецтва — кніга «Алгарытмы ўдачы. Творчыя партрэты» вядомага тэатральнага крытыка Таццяны Арловай.

Ганна ІВАНОВА

Невядомыя творы класікаў у франтавой газеце

Чым больш разгаралася полымя партызанскай барацьбы супраць гітлераўцаў у далёкім 1941-м, тым часцей старонкі газеты «Красноармейская правда» (далей — «КрП»), цяпер выданне называецца «Белорусская военная газета. Во славу Родины») распаўдалі пра падзвігі сыноў і дачок Беларусі ў тыле ворага. Матэрыялы адлюстроўвалі ўвесь спектр, усе кірункі змагання з фашыстамі.

А першы нумар «КрП», якая з таго часу не перапыняла сваю дзейнасць ні на адзін дзень, пабачыў свет 22 чэрвеня 1921 года. Гэта было выданне Беларускай ваеннай акругі ў 20—30 гады мінулага стагоддзя, потым Заходняга, 3-га Беларускага франтоў... Нарэшце стала цэнтральным друкаваным органам Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь.

Падшыўкі 1941—1945 гадоў у нашай установе няпоўныя: вайна і мінулыя дзесяцігоддзі паўплывалі на іх стан. Самы поўны архіў перыяды савецкага часу знаходзіцца ў падмаскоўным горадзе Хімкі. А ў Беларусі з захаваннем нашага выдання сітуацыя наступная: дзяржаўная ўстанова «Ваеннае інфармацыйнае агенцтва Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь “Ваяр”», у склад якога ўваходзіць газета, свайго архіва не мае (дарэчы, не было яго і на працягу ўсіх мінулых гадоў, калі выданне было самастойным). Сярод падшывак, якія афармляюцца і захоўваюцца ў рэдакцыі, толькі пасляваенныя. Даваенныя няма: на пачатку вайны ўсё абсталювалі і маёмасць рэдакцыі былі знішчаны ў выніку налёту нямецкай авіяцыі на цягнік-рэдакцыю, і за гады вайны газетчыкі неаднаразова трапілі пад бамбёжкі і артабстрэлы.

У архіве Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь захоўваюцца матэрыялы толькі пачынаючы з 1946 года. Усе астатнія, згодна з нарматыўнымі дакументамі тых часоў, здадзены ў архівы Мінабароны СССР. Дарэчы, утрыманне камплектаў газет у архіве Мінабароны Рэспублікі Беларусь не прадугледжана.

За перыяд вайны ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ёсць толькі тры нумары газеты «КрП» (за 06.12.1944 і за 22.02, 23.05.1945). У аддзеле пісьмовых і выяўленчых крыніц Дзяржаўнага музея Вялікай Айчыннай вайны ўдалося азнаёміцца з даволі поўнай падшыўкай за другое паўгоддзе 1941 года (з 8.08.1941), з нумарамі за 19.06, 24 і 29.10.1943.

Знаёмства з тымі нумарамі газет, якія ўдалося адшукаць, дазваляе сцвярджаць, што нашы пісьменнікі падтрымлівалі сувязь з газетай «КрП» з першага і да апошняга дня вайны.

Кандрат Крапіва, пастаянны аўтар «КрП», быў залічаны ў штат рэдакцыі ўжо 22 чэрвеня. У той жа дзень з аднолькавым мабілізацыйным прадпісаннем у газету прыбыў і Пімен Панчанка. Гэта, дарэчы, малавядомы факт яго біяграфіі. Між тым верш Аркадзя Куляшова «Малады партызан» у перакладзе Цэзара Саладара («КрП» за 17.08. 1941) меў немалы рэзананс, знайшоў водгукі ў чытачоў і на фронце, і ў тыле, як і надрукаваныя прыблізна ў той жа час у газеце фельетон Міхася Лынькова (10.08.1941), артыкулы Канстанціна Ракасоўскага (12.08.1941), Льва Даватара (02.09.1941), члена Ваеннага савета — начальніка палітупраўлення Заходняга фронту Дзмітрыя Лесцева (22.09.1941).

Несумненна, што і К. Крапіва, і П. Панчанка, іншыя нашы творцы і далей плённа працавалі б у «КрП». Але так склаліся абставіны, так патрабавала баявая абстаноўка, што ў сваю газету яны наведваліся толькі ў госці: на найвышэйшым узроўні было прынята рашэнне аб тэрміновым утварэнні новага выдання («За Савецкую Беларусь», друкавалася на беларускай мове), якое мусіла выдавацца спецыяльна для насельніцтва захопленых раёнаў Беларусі і распаўсюджвацца на самалётах, праз так званыя вароты — напрыклад, Суражскія (там, дзе не было суцэльнай лініі фронту). Часам выданне дастаўлялася ў тыл праз разведгрупы, у першую чаргу ў партызанскія атрады. У гэтай газеце з першых дзён яе заснавання палітупраўленнем Заходняга фронту працавала М. Лынькоў (рэдактар), М. Танк, П. Броўка, К. Крапіва, П. Панчанка... Пімен Емялянавіч успамінаў: «...Пісьменнікі-франтавікі складалі вершы, пісалі апавяданні, артыкулы, нарысы, лістоўкі, сачынялі нешта гумарыстычнае, але сэрца вельмі балела за родную Беларусь, за свой народ, за сваіх блізкіх». Гэты боль, думкі пра Беларусь ён пранес праз чатыры франты Вялікай Айчыннай, а калі наблізіўся час вызвалення роднага краю, апынуўся ў далёкім Іране, куды быў накіраваны камандаваннем у складзе савецкіх войск.

Прапаўнем увазе чытачоў некалькі вершаў выдатных беларускіх паэтаў, надрукаваных у «КрП» падчас вайны.

Пімен ПАНЧАНКА Молодой партизан

Суровый час для нас теперь настал,
И старое сказанье я припомнил...
Давным давно мой прадед в руки брал
Тяжелый кол, скрываясь в пеще темной.
И властно голос мщенья звучал,
Когда, засевши в зарослях зеленых,

Он наповал укладывал сплеча
Прославленных солдат Наполеона.
В моих руках не кол, а пулемет
И прадеда наследие — отвага.
Она со мной теперь в поход идет,
Озарена непобедимым стягом.
Величье дел минувших не забыть —
Оно звездой становится моею.
По-партизански правнук будет бить,
Как прадед, наповал врагов-злодеев.

17.08.1941

Тебе, Беларусь!

Ты лети, мое слово, чрез леса и поля,
Пусть услышит краина моя дорога:
Беларусь, ты моя, ты родная земля,
Верным сердцем сыновым с тобою всегда я.
Беларусь, ты растила меня и кохала,
Материнские песни с любовью певала,
Я заботу читал в твоих нежных очах.
Полюбил я задумчивый шелест березы,
Полюбил предрассветные чистые росы,
На твоих, на моих изумрудных лугах.
Тяжко верить, что кровью забрызган мой дом,

Березок седых листья...
Идите вперед с оружием,
Друзья мои и братья!
Час грозного мщенья пробил.
Отважно идите в бой!
Пусть будут навек покрыты
Славою фронтовой
Клинки, что врагов рубают,
Огонь, что разит врагов,
Буря, что их замечает
До самых до черепов.
И песни про стойких сердцем,
В которых буря шумит,
Клинки громяхают сталью
И ярость огня кипит.
Ведите, пути, на запад!
Заветный близится час.
Мы видим родные пуши.
Встречай же, Отчизна, нас!
С твоих морщин неслладимых,
С лесов, заливных лугов
Весенние воды смоят
Поганую кровь врагов.
Заря молодая встанет
Над сенью родных краев.
Ведите, пути, на запад,
Скликайте в бой бойцов!

26.02.1942

Пераклад з беларускай Цэзара Саладара (супрацоўніка газеты ў 1941—1945 гг.)

Анатолий АСТРЭЙКА Март

Пахнет в чаще сосновой смолой,
Молодым дубняком и осиною.
Ни за что не охватишь рукой
Небосвод до прозрачности синий.
Хоть еще и заснежен весь луг
И продрогнувший воздух хрустален,
Но уже зачернели вокруг
Пятна теплых, весенних проталин.
Март идет по просторам земли,
По лесам, по болотам и речкам.
Мы к тебе, Беларусь, подошли —
К городам твоим, тихим местечкам,
К плеску светлых озер и криниц,
К чебрецу, к стройным елям и взамам,
Пред врагом не упавшими ниц,
К древним витебским песням и сказам.
Дни и ночи упорно мы шли,
Дни и ночи сражались мы с катом,
Чтоб за горе родимой земли
Отплатить чужеземцам проклятым.
Добрый день, белорусский мой край...
Мы избавим тебя от тревоги.
Принимай же сынов, обнимай
На тропинках крутых и дорогах...
Боль и раны твои заживим,
На руинах светлицы поставим,
Если надо, мы жизнь отдадим,
Отдадим, но тебя не оставим.
С нами люди с Урала, с Донца,
С Лены дальней, с тайги, с Украины.
Беларусь, ты любого бойца
Обними, как любимого сына.
Обними, приглубь, приласкай,
Как защитника нашей свободы.
Слышишь, ты, белорусский мой край,
Как гремят наших войск ледоходы...

12.03.1943

Пераклад з беларускай Канстанціна Цітова

Верш Пімена Панчанкі «Тебе, Беларусь» на рускай мове ўпершыню быў надрукаваны ў газеце «Правда» ў студзені 1942 года пад назвай «Белоруссии» (перакладчык — Яўген Мазалькоў) і таму, зразумела, крыху адрозніваецца ад варыянта з газеты «КрП». Гэты твор неаднойчы ўключаўся ў розныя зборнікі народнага паэта Беларусі як на рускай мове, так і на мове арыгінала.

А вось яго верш «Молодой партизан» больш нідзе знайсці не ўдалося. Нават бібліяграфы Нацыянальнай бібліятэкі дапамагчы не змаглі.

Такім чынам, у падшыўцы франтавой газеты «Красноармейская правда» за 17 жніўня 1941 года знойдзены невядомы шырокаму колу прыхільнікаў таленту паэта верш. Тое ж і з іншымі надрукаванымі вышэй творами: ні ў зборніках вядомага паэта Анатоля Астрэйкі, ні ў самым поўным 13-томным выданні народнага паэта Беларусі Максіма Танка іх няма. Упэўнены: калі ўважліва перагледзець падшыўкі франтавых гадоў, можна знайсці шмат цікавай інфармацыі: не толькі гістарычнай, але і малавядомых літаратурных звестак.

Усевалад ТАНАНА

«Красноармейская правда», жнівень 1941 г.

И все то, что до боли мне любо и дорого,
Все затоптано злым фашистским зверьем,
Опоганено каином-ворогом.
И когда на привале при тихом костре
Вспоминается бор и ковер земляники,
Отблеск синих озер на туманной заре,
Пенье резвых дроздов, солнца вешнего блики —
В сердце гаснут отчаянье, грусть и тоска,
В сердце — гнев горячий, и крепчает рука...
Нет, не вытоптать полчищам грязного сброда
Белорусской красоты, сил родного народа!
Он, бессмертный, опять свои силы собирает,
Воскрешают славяне легенды в лесах,
Что Гаркуша-герой чужеземцев карает,
Что Каустыс Калиновский бесстрашен в боях,
Что встанут из могил партизаны Дукоры —
Их отвага юнацкие силы растит.
И бушует и пенится Нарочь, как море,
Неман гневно клокочет, и Припять кипит.
Мы раздавим врага нашей силою грозной!
Сердцем, кровью и честью своею князусь!
Никогда не погаснут ни солнце, ни звезды —
Беларусь не погибнет, будет жить Беларусь!

09.04.1942

Максим ТАНК

Ведите, пути, на запад!

Пути вас ведут на запад,
Братья мои и друзья.
Туда, где залиты кровью
Родные наши края,
Где вражие танки топчут
Дедовское жилье,
Где черной тучей кружится
Над трупами воронье,
Где стоны, как буря, клонят

Акадэмічныя традыцыі ў творчасці

Алены Самойленкі-Машкоўцавай і Акіма Шаўчэнкі ў рамках праекта «Рэвалюцыя. 100 гадоў»

Майстроў станковага жывапісу з гомельскімі каранямі Алену Самойленку-Машкоўцаву і Акіма Шаўчэнку звязвае не толькі жыццё ў Гомелі на мяжы 20-х гадоў XX ст., але і навучанне ў мастацкай студыі-школе імя М. А. Урубеля.

Гэтая прафесійная мастацкая навучальная ўстанова адкрылася ў 1919 годзе. Яна стала стартавай пляцоўкай для многіх жывапісцаў і графікаў. Да моманту яе роспуску ў 1921 годзе вялікая частка студыйцаў паступіла ў Вышэйшы мастацка-тэхнічны майстэрні (раней Маскоўскае вучылішча жывапісу, скульптуры і дойлідства) і пераехала ў Маскву, некаторыя педагогі рушылі ўслед за імі.

Самым вядомым са студыйцаў стаў Георгій Ніскі, у будучыні — лаўрэат розных дзяржаўных прэмій, народны мастак РСФСР. Але калі прасачыць лёсы іншых студыйцаў, то мы даведаемся, што шмат з іх мелі цікавае творчае жыццё, займаючыся любімай справай і дасягнуўшы ў ёй пэўных вышынь.

На адзінай вядомай нам групавой фатаграфіі поруч з крайнім на лаве юнаком у белым адзенні і фуражцы са значком Георгіем Ніскім знаходзіцца гераіня нашай гісторыі Алена Самойленка, дачка павятовага лекара з Рэчыцы. Калі глядзіш на спакойныя ўсмешлівыя твары, неяк не прыходзіць у галаву, што ў гэты час у Гомелі зусім нядаўна скасавана ваеннае становішча. Як і паўсюль, у краіне руйнуецца старыя асновы і традыцыі...

Людзі змагаюцца з разрухай, голадам, нястачай. І раптам — пасярод глабальнага хаосу — пачынае вымалёўвацца ядро высокай культуры! Сёння многія навукоўцы кажуць пра гэтую з'яву як пра гомельскі феномен студый-школы імя М. А. Урубеля.

Складаныя і мудрагелісты перапляценні чалавечых лёсаў і стыхійных акалічнасцей у Гомелі на пачатку савецкай эпохі спрыялі росквіту мясцовай культуры. Паўплываў на гэта і прыезд у Гомель мастакоў з рознай прафесійнай падрыхтоўкай, за плячыма якіх былі Кіеўскае, Віленскае і Пензенскае мастацкія вучылішчы, а таксама Пецябургская, Парыжская, Венская і Пражская акадэміі. З'яднаўшыся на базе новай студыі, яны супольна вырацавалі навучальную праграму і прыступілі да яе рэалізацыі.

Ахвотных атрымаць прафесійную мастацкую падрыхтоўку знайшлося нямала. Аднак час унёс свае карэктывы. Агітпрапу (агітацыйнай прапагандзе) было адведзена асноўнае месца ў працы ўсіх дзяржаўных мастацкіх устаноў: пачынаючы з гомельскага РАСТА і заканчваючы студый-школай імя М. А. Урубеля. Гэты факт адыграў вялікую ролю ў тым, што колькасць прыхільнікаў падзелу мастацтва на белае і чорнае значна павялічылася.

Дзякуючы агітпрапу сталі з часам вядомыя імёны графікаў Аляксандра Быхоўскага, Якава Целішэўскага, Арона Гефтэра, Яўхіма Смахавы і некаторых іншых мастакоў. А вось насуперак панаванню над усімі дысцыплінамі палітыкі партыі імкнуліся спасцігнуць мастацкае рамяство ў акадэмічных традыцыях Георгій Ніскі, Акім Шаўчэнка і Алена Самойленка-Машкоўцава.

Выкладчыкі і навучэнцы мастацкай студыі імя М. А. Урубеля: Якаў Целішэўскі — першы злева ў трэцім радзе; Георгій Ніскі — першы злева ў другім радзе; побач з ім з правага боку Алена Самойленка-Машкоўцава.

Алена Самойленка, у замужжы Машкоўцава (1898—1988), у ліку іншых урубелеўцаў пачала вучыцца ў маскоўскім інстытуце ў 1921 годзе. Перахварэўшы на цяжкую форму тыфу ў 1922 годзе, вырашыла перайсці ў майстэрню вядомага рускага мастака Ільі Машкова, дзе вучылася 4 гады. Пасля таго, як скончыла навучанне, Алена Дзмітрыеўна ў 1933 годзе стала членам «Всёкохудожніка» (ранні варыянт аб'яднання мастакоў СССР).

У аўтабіяграфіі Алены Самойленкі значыцца, што асноўным яе заняткам было стварэнне мастацкіх пано, якія ўпрыгожвалі розныя грамадскія памяшканні: павільёны ВДНГ (распісвала супольна з выбітным мастаком-анімілістам Васілём Ватагіным), станцыі маскоўскага метрапалітэна (у час і пасля Вялікай Айчыннай вайны), «атэлье НКУС, музей антрапалогіі пры І-м МДУ» і г. д. Ёсць нават запіс пра выкананне «мармуровага мазаістага стала на ўласным эскізе». Вельмі запатрабаваным у перадавнюю, ваенную і пасляваенную эпохі было ўменне маляваць «як на фатаграфіі», без «лішняга» суб'ектывізму, — гэтай здольнасцю Алена Самойленка таксама валодала. У музеі палаца Румянцавых і Паскевічаў знаходзіцца эцюды, накіды, пейзажы і націюрморты, якія мастачка зрабіла з натурны падчас падарожжаў па краіне. Вельмі важна, што сёння ў нас ёсць магчымасць любавання сціплымі, але пры гэтым па-майстэрску выкананымі творамі Алены Дзмітрыеўны Самойленкі.

Акім Міхайлавіч Шаўчэнка (1902—1980) нарадзіўся ў вёсцы Карма Добрушскага раёна Гомельскай вобласці. Спачатку займаўся ў настаўніцкім вучылішчы ў Гомелі, потым — у студыі імя М. А. Урубеля, але прыйшоў

туды пазней, чым Алена Самойленка. Апрошэйшых мастацка-тэхнічных майстэрняў вучыўся ў Ленінградскім інстытуце пралетарскага выяўленчага мастацтва (цяпер інстытут імя І. Я. Рэпіна), дзе атрымаў дыплом «побытавага мастака». Асобай, якая найбольш паўплывала на творчасць Шаўчэнкі, сам мастак лічыў А. Дрэвіна. Сёння мы ведаем шмат пра лёс Акіма Міхайлавіча: як паранены трапіў у палон у самым пачатку вайны, здолеў збегчы з яго, як спрабаваў трымацца ў акупаваным Гомелі падчас вайны. Потым быў стралком-аўтаматчыкам у пяхотнай частцы. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі і рознымі медалямі. Меў некалькі падзяк ад камандзіраў за праяўленыя мужнасць і гераізм. Бязмежная сціпласць гэтага добрага і мудрага чалавека, што чытаецца ў поглядзе з фатаграфіі, перашкодзіла ў свой час прыйсці заслужанай славе і пашане.

Таксама мастак выкладаў асновы выяўленчага мастацтва, аднак і сам заўсёды імкнуўся браць удзел у мастацкіх выстаўках. Пачаўшы выстаўляцца з 1929 года, у 1940-м уступіў у аб'яднанне мастакоў. Пра выкладчыцкую

дзеяннасць Акіма Шаўчэнкі ў Гомелі, у вучылішчы імя А. К. Глебава і ў БДТМІ (былы тэатральна-мастацкі інстытут, цяпер Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў), дзе мелі гонар выкладаць абраныя майстры, вядома няшмат. Сярод яго студэнтаў — Уладзімір Уродніч, Валянцін Пакаташкін, гомельская майстарка акварэлі Марыя Ягрова і іншыя.

Здольнасці і глыбокія веды Акіма Шаўчэнкі падсілкоўваліся штодзённымі практыкаваннямі з колерам і палітрай. У прыватнасці, пра гэта сведчыць велізарная колькасць эцюдаў, выкананых маслам на кардоне, часам памерам з паштовы канверт. Яны папоўнілі фонд музея Гомельскага палацава-паркавага ансамбля ў 2017 годзе. У эцюдах прасочваюцца законы традыцыйнага падыходу: лінейная перспектыва, змены колеру і тону ў залежнасці ад светлавога асяроддзя і г. д. Гэта выдатны прыклад велізарнай працавітасці мастака і шматгадовай штодзённай працы над сабой. Але не толькі сотні эцюдаў складалі творчы багаж Акіма Міхайлавіча. Ім створаны шэраг выразных партрэтаў, а таксама твораў на тэму вайны і калгасных працоўных будняў. Творы выбітнага каларыста, якія сведчаць пра талент і зацятую працу мастака з Гомельшчыны Акіма Шаўчэнкі, засталіся рассяянымі па беларускіх музеях.

Прабеглі гады, праскочыла XX стагоддзе, змянілася нямала пакаленняў, але святло далёкай зоркі гомельскага феномена — спараджэння Кастрычніцкай рэвалюцыі і студый-школы імя М. А. Урубеля — будзе яшчэ доўга ззяць з бездані тых гадоў.

Алена КАЛУГІНА, навуковы супрацоўнік мастацкага аддзела Гомельскага палацава-паркавага ансамбля

Сусвет аўтарскай лялькі

Казачна-міфалагічная выстаўка «Задолле» адкрылася ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Персанальная экспазіцыя аўтарскай лялькі Анастасіі Адамовіч запрашае зазірнуць туды, дзе заканчваецца рэальнасць і пачынаецца свабодны працяг фантазіі аўтара, мікрасусвет, у якім ажываюць яе героі, адзначаюць арганізатары.

Анастасія Адамовіч — аўтар персанажных лялек. На выстаўцы ўсе творы аб'яднаны тэматыкай беларускага бесцярыя — зборніка легенд, паданняў і вераванняў беларусаў у розных міфалагічных істот у перыяд, што папярэднічаў прыняццю хрысціянства. Умоўная прастора — прыдуманая сусвет Задолля, які засяляюць Лазнік, Лесавуха, Скарбнік, Дамавік і многія іншыя персанажы беларускага фальклору. Між тым прадстаўлены ў экспазіцыі найпрост адметныя героі, якія могуць пэўным чынам успрымацца і па-за канцэпцыйнай выстаўкі.

— Што мне вельмі падабаецца і што адразнівае беларускіх персанажыў нашай народнай творчасці ад фальклору суседзяў з усіх бакоў —

гэта канцэпцыя справядлівасці, — адзначыла падчас адкрыцця выстаўкі Анастасія Адамовіч. — У залежнасці ад таго, як чалавек адчувае самога сябе, як ставіцца да свайго жыцця і дома, яму пэўным чынам дапамагаюць духі. Калі ён лянуецца ці не хоча рабіць нешта добрае, яны могуць яго пакараць.

Кожная лялька непаўторная і выканана ў адзіным экзэмпляры. Праца карпатлівая і напружаная: ад стварэння эскіза да скончанага вобраза можа прайсці некалькі месяцаў. У якасці асноўных матэрыялаў мастачка выкарыстоўвае палімерную гліну, тэкстыль і трэс. Многія элементы і дэталі будучага персанажы ствараюцца цалкам уручную. Як падкрэсліваюць арганізатары выстаўкі, Анастасія Адамовіч шукае і стварае «сваю» ляльку, часам скарыстоўваючы самыя незвычайныя матэрыялы. Звяртаецца аўтар час ад часу і да сімволікі беларускага арнаменту.

У экспазіцыі дэманструюцца таксама малюнкi Анастасіі Адамовіч,

дарэчы, выпускніцы Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Яны выступаюць адметным фонам для казачна-міфалагічных персанажыў. Сярод герояў — рачныя німфы, русалкі, якія пераклікаюцца з героямі лялечнай калекцыі.

— Сабраныя разам аб'ёмныя прадметы і графічныя лісты пераносяць у звышрэальнасць, дазваляюць і адначасова падштурхоўваюць адмовіцца ад штодзённасці і акунуцца ў свет фантазіі, выбудоваваючы тым самым дыялог з глядачом, — лічыць куратар выстаўкі, мастацтвазнаўца Ксенія Жукоўская. — Вобразы, увасобленыя ў двух вымярэннях — аўтарскай ляльцы і малюнках, захоплваюць у сваю «замежавую» прастору. Яны апелююць да эстэтычнага кругагляду асобы, закранаючы пачуццёвы аспект успрымання, і даюць радасць воку ды адпачынак розуму.

Выстаўка «Задолле» Анастасіі Адамовіч працягнецца да 16 жніўня.

Юўгенія ШЫЦЬКА

Фота з сайта ncsm.by

Чысты патэнцыял

У Палацы мастацтваў 8 ліпеня прайшла выязная прэс-канферэнцыя на тэму «Дыялогі пра мастацтва. Прэс-прэзентацыя выставак Беларускага саюза мастакоў», у якой прынялі ўдзел намеснікі старшыні Беларускага саюза мастакоў Наталля Шаранговіч і Андрэй Басальга, а таксама мастакі і куратары выставак Валерый Калтыгін, Васіль Баранаў, Пётр Васілеўскі і Юрый Піскун. Яны распавялі пра чатыры праекты, што экспануюцца ў Палацы мастацтваў з 8 да 19 ліпеня. Пасля прэс-канферэнцыі ўсім прысутным было прапанавана наведаць непасрэдна выстаўку, каб ацаніць старанні куратараў па зборы розных твораў пад адным дахам.

Першы праект — «Мастакі Бабруйска». Куратар — Валерый Калтыгін, ён жа — старшыня Бабруйскай гарадской арганізацыі Беларускага саюза мастакоў. У Бабруйскай арганізацыі мастакоў зараз толькі дзесяць сяброў, уключаючы самога Валерыя Калтыгіна, што робіць яе самай нешматлікай арганізацыяй такога роду ў Беларусі.

Суполка «Пагоня» прадстаўляе праект «У сузор’і Пагоні», дзе сабраны карціны розных перыядаў творчасці тых яе сяброў, якія ў 2020 годзе святкуюць юбілей, як і сама «Пагоня»: у гэтым годзе творчаму аб’яднанню спаўняецца 30 гадоў.

Пётр Васілеўскі выступіў як куратар выставачнага праекта «Беларусь — Яднанне», які прысвечаны вяртанню ў склад Беларусі заходняй яе часткі, што значна падзвінула пэўны час пад уладай Польшчы. Сярод аўтараў — Глеб Отчык, Леў Гумілеўскі, Рыгор Сітніца і шмат іншых мастакоў. У асноўным прадстаўлены пейзажны жываліс, бо, па словах куратара, мэта праекта — нагадаць пра важнасць Заходняй Беларусі, яе гісторыі і культурнай спадчыны, а краявіды гэтай часткі нашай краіны даўно сталі візітоўкай рэспублікі.

Апошняя выстаўка, якая пачала працаваць у Палацы мастацтваў 8 ліпеня, — персанальная экспазіцыя вядомага беларускага жывалісца і графіка Васіля Баранава. Праект можа прывабіць аматараў сучаснага мастацтва: прадстаўлены работы вылучаюцца абстрактнасцю, метафарычнасцю. Шмат карцін Васіля Баранава даюць глядачу вялікае поле для інтэрпрэтацыі, што вельмі каштоўна для тых, хто лічыць за лепшае не прабежы выстаўку за паўгадзіны, а спыняцца каля кожнага твора і разважаць не спяшаючыся.

Кожны з праектаў у сваім ідэальным выглядзе сапраўды інтрыгуе, бо карціны адметныя для беларускай культуры мастакоў прадстаўляюць розныя віды выяўленчага мастацтва: жываліс, графіка, дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва, напрыклад, работы са скуры і кераміка. Жанравая разнастайнасць таксама ўражае: увазе наведвальнікаў — як класічныя нацюрморты і пейзажы, так і абстрактны жываліс, партрэты, выкананыя ў розных стылях, нават карыкатуры. Праблемы пачынаюцца тады, калі чалавек, прачытаўшы анонс той ці іншай выстаўкі, вырашае завітаць у Палац мастацтваў, каб асабіста пазнаёміцца з карцінамі.

Па-першае, ні па афішах, ні па анонсах немагчыма здагадацца, што экспануюцца адразу чатыры праекты.

Сяргей Гумілеўскі «Францішак Багушэвіч». 2012 г.

Канечне, больш — не менш, як кажуць, але калі чалавек свядома вырашае пайсці на выстаўку, то ўсё ж такі жадае ўбачыць тую экспазіцыю і тыя карціны, пра якія прачытаў. І будзе чакаць, што творы аўтараў, якія згадваюцца ў анонсах, зоймуць большую частку, бо дзякуючы ім ён і вырашыў выдаткаваць свой час. Напэўна, патэнцыйны госьць будзе крыху расчараваны, калі зразумее, што цікавым для яго твораў адведзена хіба чвэрць экспазіцыі.

Па-другое, сама прастора Палаца мастацтваў не была некалькі рэарганізавана для рэалізацыі задумкі з экспанаваннем чатырох праектаў. Гэта, напэўна, звязана з нейкімі фармальнымі цяжкасцямі ці недахопам бюджэту. Аднак даць глядачам зразумець, які праект і ў якой частцы прасторы знаходзіцца, хаця б элементарнымі шылдамі пазначыць межы, дзе заканчваецца адзін праект і пачынаецца другі, было б нядрэнна. Але гэтых межаў, акрамя некалькіх амаль незаўважных таблічак з вельмі фармальнай біяграфіяй ці то суполкі, ці то мастака, няма.

Ствараецца ўражанне, быццам перад табой не канцэптуальна завершаны цэласны праект, а выпадковы набор твораў розных мастакоў, якіх вырашылі экспанавалі разам.

Але многія карціны з чатырох праектаў маюць патэнцыял для аб’яднання на ўзроўні ідэі, бо яны даюць уяўленне пра тое, як розныя этапы беларускай культуры бачаць і ацэньваюць людзі, што паспелі пажыць у СССР, але таксама засталіся час змен, калі ўсе былыя парадкі былі разбураны і давалася ствараць мастацтва ў зусім іншым сацыяльна-культурным асяроддзі. Так, напрыклад, карціны Віктара Мікіты (асабліва твор «Краіна ад мора да мора») даюць разуменне таго, што шмат актуальных для сучасных беларусаў культурных кодаў былі закладзены яшчэ ў ВКЛ. Яго палотны выкананы на паперы ў камбінаванай тэхніцы, з-за чаго творы ўраджаюць фактурнасцю. Гэтая фактурнасць і вельмі скрупулёзны падыход да дэталізацыі дазваляюць задумацца, што карані беларускай культуры схаваны не толькі ў творчасці Купалы, Коласа ці Караткевіча... Карціна «Кніга жыцця», дзе мастак адлюстравалі дзве рукі сталага чалавека, што разгортваюць перад глядачом тую самую кнігу жыцця (рама палатна выканана ў выглядзе кнігі), становіцца сімвалам складанага шляху беларускай культуры. Яна б магла стаць сэнсавым стрыжнем усёй выстаўкі і даць назву праекту, бо гэта вельмі выразная метафара.

Тэму культуры і яе ўплыў на сучаснасць працягвае і Анатоля Волкаў, чые майстэрства вельмі ўражае яшчэ і з-за таго, што гэта, напэўна, найлепшы прыклад арганізацыі прасторы на ўсёй выстаўцы. Дзякуючы таму, што творы мастака (яны ўяўляюць сабой розныя элементы даспеваў і зброі, выкананых з дрэва ці металу, а таксама намалюваныя на дрэве гербы) змешчаны ў невялікай абмежаванай прасторы, наведвальнік быццам апынаецца ў іншым свеце, дзе ВКЛ існуе дагэтуль і яе сімваліка і эстэтыка працягваюць быць актуальнымі. Можна нават адчуць пах дрэва і фарбы, што толькі ўзмацняе ўражанне. Экспазіцыя твораў Анатоля Волкава — добры прыклад сэнсава і эстэтычна завершанай выстаўкі.

Да традыцыйнай беларускай культуры звяртаецца мастак з Бабруйска Эдуард Белагураў у сваім творы «На Сянежы». Мы бачым быццам змешванне тэндэнцый Адраджэння і Сярэднявечча ў сучаснай апрацоўцы. Ад першага тут вельмі ўмоўны пейзаж на фоне. Ён адсылае герояў у натуральны свет прыроды, які адырывае вельмі важную ролю ў светапоглядзе беларусаў. Сярэднявечча паўплывала на выявы персанажаў карціны: дзве жанчыны ў традыцыйных касцюмах і мужчына, які нагадвае Уладзіміра Мулявіна. Іх твары не дэталізаваны, як і фігуры. Позірк слізгае па іх і спыняецца толькі на элементах традыцыйнага касцюма. Але дзве

дэталі выводзяць гэты твор з кола жанравага жывалісу і падымаюць на прыступку вышэй. Першая з іх: пейзаж у левай частцы значна больш цёмны, і гэтая цёмра падымаецца ўвышыню, каб на верхняй мяжы карціны сабрацца клубамі дыму. Гэты вобраз падкрэслівае і тое, што клубы фактурныя: мастак у манеры імпрэсіяністаў напластаваў у гэтай частцы твора фарбу. Другая дэталі — чыстая блакітная прастора, якая аддзелена ад астатняга пейзажа гэтым цёмным дымам. Дынаміка фігур адной з жанчын стварае адчуванне, быццам яна вось-вось праваліцца ў блакітны космас, бо мяжа дзвюх умоўных прастор праходзіць акурат па яе спіне.

Міфалагічныя вобразы выкарыстоўвае мастак Анатоля Коншуб, але яго погляд на міфалогію вельмі сучасны, з прымяшчам фэнтэзі — творы бабруйскага майстра вылучаюцца амаль кіслотнымі колерамі і дзякуючы гэтаму адразу прыцягваюць увагу. Карціна «Падарожжа» ўвогуле абвальваецца на глядача градам яркіх фігур і вітражных вокнаў, з-за чаго твор пачынае нагадваць калейдаскоп, але разам з тым прымушае ўважліва разглядаць яго, каб разабрацца ў ідэі.

Не абмінула выстаўка і савецкі перыяд, які найбольш удала адлюстраваны ў творах Юрыя Нікіфірава і Уладзіміра Рубцова. Нягледзячы на тое, што ўмоўны перыяд, які яны наступляюць у сваёй творчасці, аднолькавы, оптыка мастакоў вельмі розная. Калі «савецкасць» у самых удалых творах Юрыя Нікіфірава адчуваецца праз непасрэдны выбар сюжэтаў, а таксама жорсткасць, напружанасць, то Уладзімір Рубцоў «савецкі» больш з пункту гледжання стылістыкі, але тэмы яго твораў іншыя. Так, прадстаўлены трыпцік з карцін «Версія», «Сярэднявечча» і «Новы час», дзе мастак спрабуе сабраць разам культурныя коды, найбольш значныя на розных этапах станаўлення чалавецтва, засноўваючы сваё бачанне на хрысціянскай традыцыі.

Анатоля Волкаў. Інсталляцыя «Наваградка». 2017 г.

Некаторыя мастакі спрабуюць паразважаць над сучаснасцю, а часам нават і зазірнуць у будучыню. Так, напрыклад, празрыстыя карціны Сямёна Абрамава, на якіх будынкы быццам бы створаны з крышталю, а людзі сатканы з рознакаляровага паветра, аддаюць нейкім прыемным, амаль настальгічным рэтрафутурызмам. Здаецца, што менавіта такой — сонечнай, бесклапотнай і яскравай — людзі ў Савецкім Саюзе бачылі камуністычную будучыню.

Частка твораў, што выстаўляюцца цяпер у Палацы мастацтваў, заслугаюць прасторы іншага ўзроўня канцэптуальнасці і завершанасці, ім патрэбна больш увагі. Нават у тым хаосе, які мы бачым на выстаўцы сёння, можна знайсці патэнцыял для таго, каб зрабіць ідэйна аформленую і цэласную экспазіцыю. Яна будзе прыцягваць не толькі імёнамі і юбіляямі, але і канкрэтным адчуваннем: мастакам і арганізатарам было што сказаць, у іх меўся не выпадковы набор твораў, які трэба паказаць па тых ці іншых прычынах, а паўнаўтарнае выказванне, выразная ідэя.

Цімур ВІЧУЖАНІН
Фота Кастуся ДРОБАВА

Эдуард Белагураў «На Сянежы». 1981 г.

Здольнасць адлюстраваць жыццё

Да стагоддзя Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы*

Ці загляне сонца ў наша аконца?

Прадаўжальнікі...

...Тэатральнае жыццё на Беларусі, не зважаючы на ўціск ўлад, жорсткі паліцэйскі нагляд, на рубяжы XIX—XX стст. няспынна развівалася. Творчыя эксперыменты, шматлікія мясцовыя антрэпрызы, спектаклі майстроў замежных калектываў, перадавая прэса, новая літаратура, выступленні рускіх, украінскіх, польскіх тэатраў у беларускіх гарадах і паселішчах адыгралі значную ролю ў з'яўленні новых нацыянальных тэатраў-студый, драматычных гурткоў, вучэбных майстэрняў, на аснове якіх пазней стварыўся прафесійны беларускі тэатр. Паколькі ў Мінску немагчыма было наладзіць ні вучобу, ні выступленні артыстаў (вельмі моцны быў ціск і ганенні царскіх улад), то тэатральны рух «перабраўся» ў дробныя мястэчкі і нават вёскі. Так, у фальварку Карлсберг каля Радашковіч вядомы ў той час асветнік, настаўнік Андрэй Снітка арганізаваў у 1892 г. тэатральны «гурток беларусаў-інтэлігентаў». Там была наладжана студыйная вучоба артыстаў і рабіліся спробы паставіць спектакль «Злодзей» па п'есе Ядвігіна Ш. Але не атрымалася: паліцыя забараніла яго дзейнасць.

На хутары Пятроўшчына зусім яшчэ тады малады хлопец Аляксей Бурбіс, пазней вядомы палітычны і тэатральны дзеяч, таксама арганізаваў драматычны гурток, пачаў выходзіць артыстаў і меў намер зрабіць тэатральна-музычнае прадстаўленне першых твораў Янкі Купалы («Што ты спіш, беларускі мужык», «Не рвіся к багатым», «Пажалей»). Кіраўніка выклікалі ў паліцэйскі ўчастак: «Калі не хочаш апынуцца за кратамі — з'едзь адсюль хутка». Пазней Бурбіс успамінаў, што яго абвінавачвалі ў тым, што на рэпетыцыях ён «кідаў кліч рэзаць паноў». «Замазачь справу трошкі каштавала», — жартаваў ён. Ратуючыся ад ганення, гэты апантаны рэжысёр-арганізатар перабраўся са сваім музычна-драматычным гуртком у Вільню, дзе прадоўжыў творчую працу з калектывам. Мару паказаць спектакль па творах Я. Купалы Аляксей Бурбіс здзейсніў толькі ў 1906 годзе.

Усе гэтыя і многія іншыя прыклады сведчаць аб тым, што ў канцы XIX ст. тэатральнае жыццё ў нашым краі вызначалася высокай творчай актыўнасцю, асабліва на перыферыі. Пачынаюць дзейнічаць таварыствы прыгожых мастацтваў у Гомелі і Пінску, музычна-драматычны гурток у Віцебску. Пры гэтых аб'яднаннях утвараліся вучэбныя класы, школы, студыі. Яскравым прыкладам прадаўжэння будаўніцтва нацыянальнага беларускага тэатра з'яўляецца дзейнасць Ігната Цярэнцьевіча Буйніцкага (1861—1917 гг.), які, вобразна кажучы, стаў на плечы папярэднікаў (у прыватнасці Дуніна-Марцінкевіча) і развіў іх дасягненні, абагаціўшы новы творчы вопыт.

Жыццёвая і творчая біяграфія Буйніцкага багатая на мноства яркіх і цікавых падзей, пра якія немагчыма распавесці ў адным газетным артыкуле. Паспрабуем паказаць найбольш значныя з іх. Будучы дзеяч беларускага тэатра нарадзіўся ў Дзвінскім

Трупа І. Буйніцкага.

павеце Празароцкай воласці ў шляхецкай сям'і знакамітага роду Буйніцкіх. У Рызе скончыў землемернае вучылішча. Атрымаўшы ад бацькі значны, але неўрадлівы надзел зямлі, ператварыў яго ў квітнеючы сад. Адукаваны і разам з тым просты і таварыскі, ён быў жаданым госцем у сялянскай хаце. Глыбокае адчуванне і разуменне народнай творчасці, прыродны мастацкі талент дазвалялі яму спасцігнуць характар і своеасаблівае вясёлыя вечарынак, песень і танцаў. Паводле біяграфічных звестак, І. Буйніцкі вучыўся ў Віленскай драматычнай студыі, што, безумоўна, мела значэнне для яго далейшай тэатральнай дзейнасці.

У перыяд рэвалюцыі 1905 года і пасля яе ўзмацняецца барацьба беларускага народа за сваё духоўнае вызваленне, актывізуецца дзейнасць пісьменнікаў, усёй прагрэсіўнай інтэлігенцыі. Рэвалюцыйныя ідэі, уздым народнай творчасці адбіліся і на цікавасці да пошукаў І. Буйніцкага, які разам з дочкамі Вандай і Аленай, блізкімі сябрамі стварае ў фальварку Палівачы беларускі тэатр. Можна, на той час выступленні калектыву яшчэ не адпавядалі сучаснаму разуменню мастацкага тэатра, але канцэртны, наладжаныя трупай Буйніцкага, выклікалі шырокае рэзананс. Галоўная іх вартасць была ў тым, што са сцэны гучала родная мова, паказваліся блізкія простым людзям народныя драмы, фальклорныя гульні, танцы.

Значнай з'явай у творчасці гэтага самабытнага нацыянальнага тэатра былі гастролі ў Пецябургскі ўніверсітэт, дзе вучылася вялікая група беларускіх студэнтаў. 15 лютага 1911 г. у клубе «Полымя» адбылося знаёмства з мастацтвам тэатра Буйніцкага, які паказаў спектакль «Пашыліся ў дурні» М. Крапіўніцкага. На сустрэчу з творцамі прыехаў і Янка Купала з іншымі пісьменнікамі. Выступаючы потым у газеце «Речь» усхваляваны пэст з захваленнем пісаў: «... глядзельны зал — гэта маленькая часцінка Беларусі: беларуская гутарка, беларускія танцы, беларускія нацыянальныя апараты... Пасля пастаноўкі публіка дружна і шчыра «біла брава!» і выклікала па некалькі разоў нашых артыстаў і І. Буйніцкага». Знаходзячыся пад уражаннем спектакля, а потым і агульнай гульні-брання глядачоў, гасцей розных нацыянальнасцей з беларусамі, Купала потым

з гонарам напіша: «Весела і радасна чулася ў мяне на сэрцы, глядзячы на гэту грамаду, каторая ў гэтым зале жыла як бы адной думкай нечагась святога, братняга...» (Зб.тв.: У 7-мі т. — Мн., 1976, т. 7, с. 187—188). І яшчэ: зачараванасць нацыянальным тэатрам Буйніцкага і яго шчырым мастацтвам дало падставу знакамітаму паэту напісаць:

*Важна рэй Ігнат Буйніцкі
У танцах нашых водзіць,
Аж здаецца — усё чыста,
Хадунюм з ім ходзіць. <...>*

*<...> Пад дуду і пад цымбалы
Топне, прысявае...
Сцеражыцца ўсе людзі:
Беларус гуляе!*

*Не ўнімайся ж і скачы нам,
Покі сілы хваціць,
Мо пачнуць і думкі нашы
Весьляей скакаці!..»*

(Там жа, с. 188—189)

Адзначым, што пасля гэтай пецябургскай сустрэчы Купала і Буйніцкі сталі добрымі, шчырымі сябрамі — на ўсё кароткае жыццё Ігната Цярэнцьевіча. Кіраўнік тэатра заўсёды імкнуўся да актыўнай творчай сувязі з нацыянальнымі пісьменнікамі і драматургамі, што спрыяла цікавым, першародным мастацкім адкрыццям. Пісьменніцкая суполка таксама імкнулася падтрымаць пошукі нацыянальнага тэатра і яго кіраўніка, пастаянна прапагандавала ў тагачасным друку яго дасягненні. Чутка аб дзейнасці беларускага тэатра распаўсюджвалася па ўсім краі, да яго пацягнуліся шматлікія прыхільнікі, аб ім як аб значнай культурнай з'яве пачала пісаць газета «Наша ніва». Натхнёныя добрымі водгукамі, Буйніцкі цалкам аддаецца тэатральнай справе: шукае здольных артыстаў, клапаціцца аб стабільнасці рэпертуару. Па сутнасці, калектыву аматараў ператвараецца ў прафесійны тэатр. Калектыву Буйніцкага выпраўляецца ў гастрольныя паездкі па Беларусі, якія пачаліся ў Вільні, дзе была паказана камедыя «Модны шляхцюк» Каруся Каганца.

Усюды, дзе бываў гэты нястомны чалавек, пры яго ініцыятыве і дапамозе ствараліся драматычныя гурткі, аматарскія тэатры. У некаторых калектывах ён затрымліваўся па некалькі месяцаў, праводзіў заняткі з пачынаючымі

артыстамі, выходзіў кіраўніка, дапамагаў падбраць рэпертуар. Дзякуючы такой рабоце многія калектывы трывала замацоўваліся на сцэне.

Умовы, у якіх працаваў тэатр, былі складанымі: не хапала сродкаў на падрыхтоўку маладых актёраў, нават на іх харчаванне, набыццё касцюмаў, дэкарацыі і г. д. Асноўная матэрыяльная база тэатра стваралася на асабістыя сродкі І. Буйніцкага. Трупа пастаянна вандравала, часцей за ўсё даводзілася артыстам дабрацца да населеных пунктаў пехатою. Прадстаўнікі царскай улады чынілі ўсялякія перашкоды: бачылі ў падзвіжніках беларускага тэатра вальнадумцаў і парушальнікаў спакою. Былы артыст трупы І. Буйніцкага Зігмунд Абрамовіч у сваіх успамінах адзначаў: «...Уся наша трупа, якая складалася са шчыра дэмакратычнай моладзі, узятая была пад увагу паліцэйскага дагляду».

З якім жа рэпертуарам выступаў тэатр? Як сведчаць архіўныя дакументы, у 1910—1911 гг. рэпертуарную афішу складалі творы беларускіх, рускіх, украінскіх, польскіх прагрэсіўных аўтараў: «Паўлінка», «Прымакі» Я. Купалы, «Модны шляхцюк» К. Каганца, «Вылечыў», «У судзе» Я. Коласа, «Краю мой родны!» М. Багдановіча, «Сватаннем» А. Чэхава, «У зімовы вечар» Э. Ажэшкі. Як бачым, І. Буйніцкі, прапагандауючы праз сцэнічнае мастацтва нацыянальныя здабыткі, павялічва ставіўся да творчасці брацкіх народаў. Гэта сведчыць аб інтэрнацыянальнай накіраванасці яго творчасці, шырокім поглядзе на агульначалавечую культуру. Разам з вершамі і драматургічнымі творами ў тэатры І. Буйніцкага быў шырока прадстаўлены песенны і танцавальны рэпертуар. Песні і танцы былі пераважна беларускія, але тэатральны дзеяч часта звяртаўся да творчасці брацкіх народаў, прапагандаваў яе сярод беларусаў. Калі паглядзець на тэатральную афішу, то яна складалася з пяці аддзяленняў: драматычны спектакль (як правіла, з адной дзеі), выступленне хору, сольныя спецы, беларускія танцы на сцэне, танцы ў зале з глядачамі. Дэмакратычнасць і агульнадаступнасць такой афішы цяжка пераацаніць.

Сам І. Буйніцкі як актёр звычайна выступаў у характарна-драматычных ролях (Аляксей — «У зімовы вечар» паводле Э. Ажэшкі, старшыня Сцяпан Міронавіч у «Па рэвізіі» і Антон у «Пашыліся ў дурні» М. Крапіўніцкага і інш.).

...У час першай сусветнай вайны І. Буйніцкі ва ўзросце 56 гадоў дэбавольна пайшоў на ваенную службу на Заходні фронт. Аднак хворе сэрца не вытрымала складаных ваенных выпрабаванняў: 9 (22) верасня 1917 года яго не стала. Спачатку ён быў пахаваны непадалёк ад вёскі Палачаны, пасля прах перавезлі на могілкі ў Палівачы, а ў 1975 годзе перазахавалі на цэнтральнай плошчы вёскі Празарокі. На магільні ўстаноўлены помнік з надпісам: «Ігнату Буйніцкаму — заснавальніку сучаснага беларускага тэатра».

Усе свае сілы ён аддаў стварэнню тэатра. Гэты руплівы працаўнік у асяроддзі сённяшніх майстроў і аматараў тэатральнай справы лічыцца сапраўдным Бацькам беларускага тэатра.

Максім СОХАР,
рэжысёр, кандыдат мастацтвазнаўства
Працяг будзе.

Легендарны замак

паўстае з руін у аграгарадку Крэва

Напрыканцы чэрвеня з рабочай паездкай Смаргоншчыну наведаў міністр культуры Рэспублікі Беларусь Юрый Бондар, якога найперш цікавіў ход рэстаўрацыйных работ на гісторыка-культурным аб'екце «Фрагменты замка XIV стагоддзя» ў аграгарадку Крэва.

Пра тое, як рухаюцца справы і ідзе асваенне капітальных укладанняў, паведамлі начальнік упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкама Алена Клімовіч і майстар участка адкрытага акцыянернага таварыства «Белрэстаўрацыя» Уладзімір Вайцяховіч.

Цяпер на аб'екце ў Крэве працуе брыгада муляраў, якая займаецца будаўніцтвам кладкай паўночнай сцяны замка. Тэхнагляд ажыццяўляе галоўны інжынер упраўлення капітальнага будаўніцтва Смаргонскага райвыканкама Мікіта Алянцэвіч. Агульны кошт кансервацыі з рэстаўрацыяй Крэўскага замка складае 1250 тысяч рублёў. Плюс 750 тысяч — кошт матэрыялаў. 160 тысяч рублёў выдаткавала Міністэрства культуры. Наперадзе ў будаўнікоў — вялікі аб'ём работ.

Ала СТРАШЫНСКАЯ, фота аўтара

Васіль Цяпінскі — паслядоўнік Скарыны

Без малога пяць стагоддзяў таму на чашніцкай зямлі нарадзіўся пісьменнік, кнігадрукар, перакладчык Васіль Цяпінскі, які прадоўжыў гуманістычныя і культурна-асветніцкія традыцыі Францыска Скарыны, быў асабіста звязаны з Сымонам Будным, падзяляў яго погляды. Пераклаў на беларускую мову і выдаў Евангелле.

Васіль Цяпінскі.

Дакладна невядома дата яго нараджэння. Лічыцца, што наш знакаміты зямляк з'явіўся на свет каля 1540 г. Менавіта такая лічба прыводзіцца ў энцыклапедычных даведніках. Згодна з імі, на 2020-ы выпадае 480-годдзе Васіля Цяпінскага.

Важная культурная падзея надала клопатаў чашнічанам і стала сур'ёзнай праверкай адданасці Бацькаўшчыне. Райвыканкам распрацаваў палажэнне аб святкаванні юбілею. Асабліва ўвага — вёсцы Цяпіна, непадалёк ад якой знаходзіцца маёнтка Цяпінскіх. Добраўпарадкоўваюцца тэрыторыя школы і мясцовасці, якая мяжуецца з ёю, ідзе абсталяванне крыніцы Цяпінскага.

У вясковай установе адукацыі шмат гадоў існуе Цяпінская школьная рэспубліка, краязнаўча-гістарычны музей імя Васіля Цяпінскага, дзе захоўваюцца цікавыя матэрыялы пра паслядоўніка Скарыны. Сёлета

музей папоўніцца яшчэ адным экспанатам — ствараецца макет знакамітага маёнтка. Школьнікі распрацавалі адпаведныя экскурсіі. Адкрыццё экспазіцыі, прысвечанай Васілю Цяпінскаму, плануецца і ў Чашніцкім гістарычным музеі.

Гутаркі, канферэнцыі ладзяцца ва ўсіх устаноў культуры і адукацыі, аформлены выстаўкі. У цэнтры ўвагі — аповесць Барыса Беляжэнкі «Тайна Цяпінскага пагорка». У 1960-я аўтар працаваў у сістэме раённай адукацыі, тады і зацікавіўся дзейнасцю кнігадрукара, вёў сваё даследаванне. Імкнуўся даснацца, дзе знаходзіцца магіла Цяпінскага. Некалькі гадоў таму Барыс Паўлавіч пайшоў з жыцця, але адказу на гэтае пытанне, як і іншыя даследчыкі, так і не знайшоў. Ёсць надзея, што на зямлі, дзе шануюць кнігу, нашчадкі прадоўжаць пошук.

Ірына ТОРБІНА

Сэрца святыні загучала

Ад Мінска да вёскі Мядзведзічы, што ў Ляхавіцкім раёне, каля 170 кіламетраў. Па дарозе можна ўбачыць і каталіцкія, і праваслаўныя храмы. Велічны ж мядзведзіцкі касцёл відаць здалёк: ён высока ўзносіцца над ваколіцай, бо стаіць на ўзгорку і настройвае сваім выглядам на высокі лад.

Касцёл Святых апосталаў Пятра і Паўла — помнік архітэктуры эклектыкі — асноўная слава Мядзведзічаў. Сёння святыня, узведзеная з цэглы ў 1908 годзе па праекце польскага архітэктара Стэфана Шылера, ахоўваецца дзяржавай.

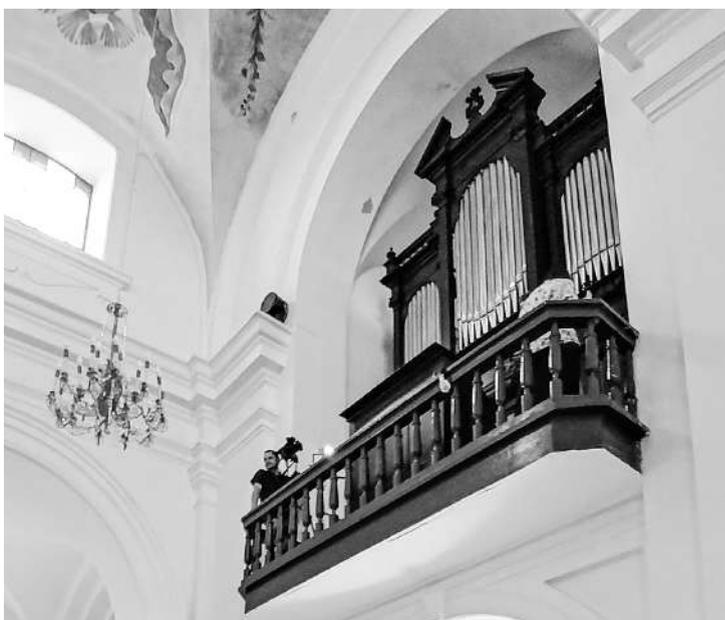
Акрамя касцёла ў вёсцы Мядзведзічы маецца драўляны вадзяны млын (канец XIX стагоддзя), каталіцкая каплічка другой паловы XIX стагоддзя, пабудаваная з нагоды адмены прыгоннага права, і драўляны будынак былой школы (датуецца пачаткам XX стагоддзя).

Турыст і проста падарожнік, дарэчы, з нядаўняга часу можа не толькі атрымаць асалоду ад сузірання Мядзведзічаў, але і пачуць унікальны арган, гучанне якога нібыта пераносіць у іншую рэальнасць.

Яшчэ пару гадоў таму на інструменце немагчыма было іграць з-за яго стану. Аднак пасля міжнароднага фестывалю арганнай музыкі (ладзіўся летась у Пінску), падчас якога загучаў нядаўна адноўлены арган катэдральнага касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны, кіраўніцтва Ляхавіцкага раёна вырашыла аднавіць мядзведзіцкі інструмент. Работы доўжыліся 10 месяцаў, а праводзілі іх мінскія энтузіясты-арганісты з дапамогай мясцовай улады і проста неабыхавых людзей.

Інструмент у Мядзведзічах, дарэчы, — другі па велічыні гістарычны арган Брэсцкай вобласці і ўсёй Пінскай дыяцэзіі. Зроблены ў 1912 годзе ў Вільні фірмай Пятра Вайцяховіча, гэты найбуйнейшы інструмент рамантычнага стылю дайшоў да нас у аўтэнтчным выглядзе, адрамантаваны да «канцэртнага стану», і з'яўляецца адным з найбуйнейшых беларускіх арگانаў, пабудаваных да Першай светнай вайны. У ім два мануалы, педаль і 924 трубы памерам ад некалькіх сантыметраў да пяці метраў. Сярод адметнасцей інструмента і тое, што ён мае адзіны ў Беларусі язычковы рэгістр *Klarneto 8'*, які гучыць як найпрыгажэйшы кларнет і можа аздабіць любое сола.

Арган, упэўнена намеснік старшыні Ляхавіцкага райвыканкама Святлана Юрлівіч, стане цэнтрам прыцягнення музыкантаў не толькі з Беларусі, але і ўсёй Еўропы. На жаль, з-за неспрыяльнай эпідэміялагічнай сітуацыі сёлета ў Мядзведзічах не ладзіўся міжнародны фестываль арганнай музыкі, на які мелі намер прыехаць арганісты з Беларусі, Польшчы, Расіі, Германіі, Нідэрландаў. Аднак кіраўніцтва раёна не губляе аптымізму і плануе правесці фест летам наступнага года. Сёлета, напрыканцы чэрвеня, адбыўся канцэрт-прэзентацыя інструмента, прымеркаваны ў тым ліку і да свята апосталаў Пятра і Паўла, з удзелам выдатных беларускіх арганістаў Ігара Алоўнікава, Вольгі Падгайскай і ў прысутнасці парафіян ды гасцей з Ляхавічаў і Мінска.

Любы турыстычны аб'ект не можа існаваць асобна. Звычайна слава і арганізацыя аб'ядноўваюцца ў турыстычныя кластары. Так, паводле Святланы Юрлівіч, у Ляхавіцкага раёна багаты турыстычны патэнцыял. У вёсцы Грушаўка, напрыклад, што за 5 км ад раённага цэнтра, знаходзіцца знакаміты сядзіба-паркавы комплекс Рэйтанаў канца XVII стагоддзя, капліца-пахавальня Рэйтанаў пачатку XX стагоддзя. У вёсцы Флер'янова захавалася сядзіба Бохвіцаў. У канцы XIX — пачатку XX стагоддзя флер'яноўскі фальварак быў адным з асяродкаў беларуска-польскіх культурных зносін. Пры апошнім яго ўладальніку ў доме быў створаны летні пансіянат, які наведвалі Эліза Ажэшка — добрая знаёма Тадэвуша Бохвіца, нобелеўскі лаўрэат у галіне літаратуры Уладзіслаў Рэймант, літаратурны крытык Юзаф Катарынскі і іншыя.

Вёска Святычы славіцца касцёлам святога Юрыя, а вёска Савейкі — сядзібай Навіцкіх канца XVIII — пачатку XIX стагоддзя.

Паводле канцлера кур'я Пінскай дыяцэзіі ксяндза Андрэя Рылкі, для каталікоў Беларусі ўвогуле важна захоўваць спадчыну. Спраўны ж арган у храме — гэта цэнтр прыцягнення і нагода для сустрэч не толькі з людзьмі, але і з культурай у шырокім сэнсе слова, бо, слухаючы класічную музыку, чалавек (не істотна: каталік гэта, праваслаўны або атэіст) пачынае задумвацца аб высокім, аб духоўнасці.

Вераніка БАНДАРОВІЧ, фота аўтара

Стыкеры «Сапраўдныя каштоўнасці»

запусціў у Viber да Дня незалежнасці Выдавецкі дом «Беларусь сёння»

Стыкеры «Сапраўдныя каштоўнасці» сталі даступны для бясплатнай загрузкі папулярнаму карыстальніку Viber. Запуск быў ініцыяваны Выдавецкім домам «Беларусь сёння».

Аўтэнтныя стыкеры выпускаюцца ў падтрымку праекта «Сапраўдныя каштоўнасці». Усе яны на беларускай мове, ёсць прыказкі з прымаўкамі. Пакет з наліткамі атрымаўся вельмі яркі і спадабаецца ўсім, хто любіць і шануе Беларусь і яе культуру.

Пры загрузцы стыкерпакета карыстальнікі аўтаматычна становяцца ўдзельнікамі супольнасці *sb.by* ў Viber, дзе штодня змяшчаюцца актуальныя навіны, эксклюзіўная інфармацыя і аналітыка з газет ВД «Беларусь сёння».

Код для загрузкі пакета стыкераў «Сапраўдныя каштоўнасці» ў Viber:

Міра ІЎКОВІЧ

Вынікі

Паэты: экстраверты ці інтраверты?

«Паэзія — як спорт. Тут пастаянна патрэбна даказаць сваю моц, перамагаць, дэманстраваць узровень», — упэўнены Мікола Мікуліч. Даследчык творчасці Максіма Танка, Ніла Гілевіча, Васіля Зуёнка, заходнебеларускай паэзіі, сучаснай рускамоўнай паэзіі Беларусі, аўтар каля 400 навуковых прац, загадчык аддзела ўзаемасувязей літаратурна-даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, даследчык, як і заўжды, поўны творчых задум і аптымізму, феерычнага запалу і энергіі для іх ажыццяўлення.

Аўтар праекта і ўкладальнік (разам з Уладзімірам Гніла-мёдавым) унікальнага двухтомнага выдання «Паэзія рускага слова: анталогія (Поэзия русского слова: антология)» не стамляецца захапляцца прыгажосцю і глыбінёй таго, што адкрывае ў пошуках і даследаваннях. Некаторымі высновамі Мікола Уладзіміравіч падзяліўся ў гутарцы з карэспандэнтам «ЛіМа».

— Два тоўстыя тамы вершаў... Адкуль столькі аўтараў? У чым іх адметнасць?

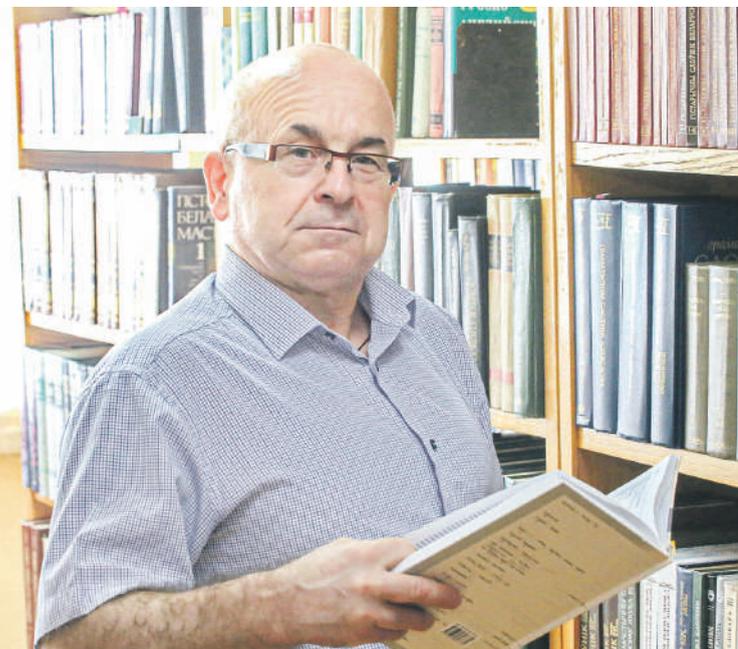
— Багатая зямля беларуская прадцурые на глебе і беларускіх, і рускіх нацыянальных традыцый і каштоўнасцей (духоўна-сацыяльных, ідэйна-мастацкіх) самых разнастайных творцаў. Паэзія раскрывае ўнутраны свет нашага сучасніка, грамадзяніна Беларусі. Ёсць тыя, якія пішуць быццам пра нашу рэчаіснасць, але паэтызуюць рускія духоўныя каштоўнасці. Абапіраюцца на гісторыю пераможнага духу. Гэта паэзія рускага па выхаванні і паходжанні чалавека. Найперш гэта творцы, якія па розных прычынах пераехалі на Беларусь ужо сфарміраванымі асобамі, напрыклад, Марына Наталіч, Мікалай Аляксандраў, Георгій Кісялёў. Цяпер яны працуюць на нашу культуру і гэтым даюць імпульсы развіццю ўжо нашай рускамоўнай паэзіі, хаця не яны робяць надвор'е ў сучаснай паэзіі. Бо і тут ужо нарадзілася таленавітае пакаленне творцаў.

— У чым галоўнае адрозненне ў творчым выяўленні нацыянальнага кода ў рускамоўнай і ў беларускамоўнай паэзіі?

— Паэзія вельмі разнастайная: і па праблема-тэматычным, і па ідэйным змесце, і па мастацкай характарыстыцы, і па вобразнай будове. Руская паэзія па сваёй сутнасці інтравертная, звернутая ўнутр, да выяўлення ўнутранага свету асобы, перажыванняў, рэфлексій, медытацый, меланхоліі і самасцвярджэння індывідуальнага аўтарскага «я».

А беларуская (у тым ліку рускамоўная беларуская паэзія) экстравертная, звернута збольшага да пераказу, адлюстравання. Шмат у чым апісальная. Як правіла лірычны герой стаіць убаку ад падзей і як ад трэцяй асобы пераказвае, адлюстроўвае — тым нам і цікавы. Вядучым з'яўляецца лірыка-апавадальны пачатак. Так было спакон веку. Лічу, гэта недахоп.

Розны і характар вобразнасці: у беларускай і рускамоўнай паэзіі Беларусі ён пластычны, звернуты да адлюстравання, а ў рускай паэзіі — да выяўлення. Раскрыццё і паказ — рэчы розныя. Калі мне паказваюць, напрыклад, што вось стаіць стол — гэта не характарызуе яго ўнутранай сутнасці, няма тут характарыстыкі яго пабудовы. Рускі паэт ідзе ўнутр... Паказчыкам таго, што хачу праілюстраваць, з'яўляецца публікацыя ў 2 томе Марыі Маліноўскай. Цяпер яна жыве і працуе ў Маскве і яе лічаць рускай, але ж нарадзілася яна ў Гомелі. Не так даўно напісала падборку «Кайманія», якая ўскалыхнула ўсю літаратуразнаўчую Маскву — пра яе выказалася некалькі дактароў філасофскіх навук як пра найвялікшае адкрыццё. Паэтэса ўзяла інтэрв'ю ў псіхічна хворых, паспрабавала трапіць унутр псіхалогіі чалавека з парушанай псіхікай і выявіць свет яго перажыванняў. У сціснутым скандэнсаваным вобразна-

Фота Кастуся Дробава.

метафарычным змесце выявіліся надзвычайныя глыбіні філасофіі і духу.

— Цяпер час і для выдання аналагічнай анталогіі беларускамоўнай паэзіі?

— Праца па падрыхтоўцы яе да друку ўжо распачата. Акрамя таго, у найбліжэйшы час павінна пабачыць свет і анталогія паэзіі Заходняй Беларусі. Там сабрана значна больш аўтараў, чым у кнізе, што выдаў у 1990 годзе Уладзімір Калеснік. У планах — выданне фотаальбома «Максім Танк», зборнік ужо ў выдавецтве...

— Вы сябравалі з Максімам Танкам. У інтэрв'ю, узятым у паэта за месяц да яго смерці (публікавалася ў выданнях, прысвечаных даследаванням яго творчасці), размаўлялі не толькі пра літаратуру, а ўвогуле пра беларускае грамадства і тыя праблемы, якія яно мусіць вырашаць. Што, на вашу думку, цяпер патрэбна, каб развіталася і больш ярка выяўлялася беларуская нацыянальная ідэя?

— Нацыянальны фактар павінен быць адным з чынінікаў развіцця ўвогуле, тады будучы вынікі. Вось калі зайду ў краму і скажу: «Дайце мне запалкі» і ў мяне не будучы перапытваць: «А што гэта такое?», тады праблема не будзе.

Яна БУДОВІЧ

Пацеха з меха

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Ганаровыя

Раз дуб і ліпа выхваляліся,
З бяроз і клёнаў насміхаліся:
— Далёка вам да нашай славы,
Мы паміж дрэў найганаровыя:
Паўсюль ёсць ліпавыя справы,
Як і начальнікі дубовыя.

Мудрасць

Каб гаварыць гадзіны дзве
І не сказаць зусім нічога,
Мазгоў таксама ў галаве
Патрэбна мець, брат, многа.

Перадавы

Аматар выпіваць штодня,
Ён тут — душа мерапрыемства,
Бо чарку белеўкай падняць
Штораз лягчэй, чым прадыемства.

Праводзіны

Начальніка на пенсію праводзілі,
Тры дні ад ішчасця карагодзілі.

Кабінет і гаспадар

Хоць кабінет аздобіў пад арэх,
Ды гаспадар — і смех і грэх.

Яхіднасць

Якія ў вас на вечар
Сягоння планы, любі? —
У бутэроброда ранкам
Цікавіліся зубы.

Пра дом

Так доўга дом той будавалі,
Што я скажу на гэты конт:
Учора толькі што здавалі,
А сёння пачалі рамонт.

Грошы

Адвечна грошы — як вада ці дым.
І болей іх — у кашальку чужым.

Ганарыстасць

На вуліцы бруд ганарыцца:
— Ды кожны закрануць мяне баіцца.

Парада

Калі знікаеш за мяжу —
Не пераходзь брыды мяжу,
Бо як надыйдзе час вярнуцца,
То людзі могуць адварнуцца.

Паэту-аматару

Пісаў паэмы ты заўжды,
І ў кожнай імат было вады.
На карацелькі перайшоў,
Але вады не меней зноў.

Паэту-авангардысту

Пра што ты пішаеш і крычыш,
(Скажу табе я прама):
Не разумеюць чытачы
І ты, бадай, таксама.

Аднаму хваравітаму

Ён на сумленнасць занямог,
Завёў згрызоты-вошы,
Таму што — у кішэні Бог,
А ў прагным сэрцы — грошы.

Новаму беларусу

Калі мільёны завяліся,
Не трэба горшага чакаць:
З народам крыху падзяліся,
Каб не задумаў адабраць.

Графаману

Хацеў ён выказацца толькі,
Пачаў пісаць. І выйшла столькі —

У кнізе не змясцілася,
А што сказаць хацеў — згубілася.

Выхваляка

Брашурку вершыкаў агораў,
А тыхі — як дапяў да зораў.

Двурэшнік

Два крэслы ён займае,
Лепш справы вырашае,
Штодня не на дзяржаўным —
На камерцыйным, тайным.

Хабарнік

Браў ён левай, браў ён правай,
А запахла суднай лавай —
Навастрыўся за граніцу:
— Пагражаюць, бараніце!
Быццам так заўжды было:
Там патрэбна барахло.

Прыстасаванец

Ён пры начальніку былым
Заўжды сцяліў таму кілім,
Калі ж прызначаны быў новы,
То вельмі хутка быў гатовы
І перад гэтым расцілаць
І нават следам пыл змятаць.

Віхляры

Шматлікія прародзічы людзей
Былі, напэўна, не арламі,
Бо ў моманты напружаных падзей
Віхляюць іх наступнікі хвастамі.

Малюнак Алега КАРПОВІЧА.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніла-мёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviadza.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviadza.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98
аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ

Нумар падпісаны ў друку
16.07.2020 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 841

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013

Заказ — 2192
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэануюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.